

Zemlje u razvoju i međunarodni turizam

Zorić, Milana

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:031029>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

MILANA ZORIĆ

**ZEMLJE U RAZVOJU I MEĐUNARODNI
TURIZAM**

Diplomski rad

Pula, 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

MILANA ZORIĆ

**ZEMLJE U RAZVOJU I MEĐUNARODNI
TURIZAM**

Diplomski rad

JMBAG: 861-ED, izvanredna studentica

Studijski smjer: Poslovna ekonomija; Turizam i razvoj

Predmet: Međunarodni turizam

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Ekonomija

Znanstvena grana: Trgovina i turizam

Mentorica: prof. dr. sc. Jasmina Gržinić

Pula, rujan 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Milana Zorić, kandidatkinja za magistra ekonomije/poslovne ekonomije ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli, _____, 2020. godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Milana Zorić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom "Zemlje u razvoju i međunarodni turizam" koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

Sadržaj

Uvod	1
1. Zemlje u razvoju	3
1.1. Karakteristike gospodarstva zemalja u razvoju	4
1.2. Kriteriji razvijenosti	6
2. Međunarodni turizam	10
2.1. Osnovni pokazatelji u međunarodnom turizmu	11
2.2. Trendovi u međunarodnom turizmu	14
3. Zemlje u razvoju i utjecaji u međunarodnom turizmu	16
3.1. Rast i razvoj.....	18
3.2. Turizam kao čimbenik razvoja	20
3.2.1. <i>Pozitivni utjecaji turizma kao čimbenika razvoja</i>	24
3.2.2. <i>Negativni utjecaji turizma kao čimbenika razvoja</i>	26
3.3. Uloga države u implementaciji turizma kao razvojne strategije	28
4. Otočne zemlje – komparativna analiza razvoja u međunarodnom turizmu ...	30
4.1. Obilježja otočnih država u turizmu	30
4.2. Utjecaj turizma na razvoj.....	32
4.2.1. <i>Madagaskar</i>	35
4.2.2. <i>Sejšeli</i>	38
4.2.3. <i>Kiribati</i>	41
4.2.4. <i>Kuba</i>	44
4.3. Komparativna analiza odabranih zemalja	47
4.4. Zaključci o utjecajima	51
4.5. Preporuke budućeg razvoja	52
5. Održivi razvoj – perspektiva rasta zemalja u razvoju	54
5.1. Očuvanje resursa.....	55
5.2. Etičnost u turizmu	58
5.3. Javno informiranje	60
5.4. Partnerstvo dionika	62
Zaključak	64
POPIS LITERATURE	66

POPIS SLIKA, GRAFIKONA I TABLICA.....	74
SAŽETAK.....	75
SUMMARY	76

Uvod

Tema ovog diplomskog rada su zemlje u razvoju i međunarodni turizam.

Turizam se danas promatra kao sastavni dio gospodarstva te je utvrđena izravna međuovisnost i uzročno – posljedična veza tih dvaju pojmova. Ekonomske funkcije koje turizam ima na gospodarstvo su najzapaženije, a sam razvoj turističke djelatnosti zahtjeva određenu gospodarsku razvijenost.

Predmet istraživanja je uloga turizma kao pokretača gospodarstva zemalja u razvoju te pozitivni i negativni utjecaji njegove implementacije. Naglasak će se staviti na ekonomske, socio-kulturne i ekološke utjecaje turizma koji ujedno predstavljaju i izazov u cjelovitom i održivom pristupu planiranju razvoja.

S obzirom da se danas turizam u velikom broju slučajeva bira kao strategija razvoja, glavni cilj istraživanja je analizirati povezanost zemalja u razvoju i međunarodnog turizma. Posebni cilj je ukazati na prednosti i nedostatke razvoja turizma na gospodarsku sliku pojedine zemlje uz poseban naglasak na otočne zemlje.

Svrha istraživanja je prepoznati utjecaje turizma na gospodarstvo slabije razvijenih zemalja te posljedice razvoja turizma kao monokulture i nositelja razvoja pojedine zemlje.

Istraživačka pitanja koje se nameću kroz rad su sljedeća:

1. Da li zemlje u razvoju svoj rast temelje na turizmu ili je rast posljedica ekonomskog razvoja (turistički rast kao rezultat šireg ekonomskog rasta)?
2. Može li se govoriti o kombinaciji utjecaja?

Postavlja se opća hipoteza; Turizam može postojati kao monokultura i može potaknuti napredak zemalja u razvoju ali ne može funkcionirati kao samostalni pokretač gospodarstva pojedine zemlje.

Za potrebe pisanja ovog rada, korištene su metode analize, sinteze, komparacije te deskriptivne metode. Korištene metode se isprepliću u svrhu što boljeg elaboriranja teme. Teorijski dio rada polazi od metode analize, odnosno polazi od općih ka detaljnijim informacijama omogućavajući tako jednostavnije praćenje i razumijevanje

obrađenih pojmova i problematike rada. U istraživačkom dijelu se u obradi uzorka istraživanja koristi metoda deskripcije, a potom komparacije i sinteze kako bi se došlo do zaključaka ključnih za ostvarenje ciljeva ovog rada, a u konačnici i potvrđivanje/opovrgavanje postavljene hipoteze. Za potrebe istraživanja korišteni su domaći i inozemni izvori literature iz područja ekonomije i međunarodnog turizma te znanstvene baze podataka.

Rad se osim Uvoda i Zaključka sastoji od pet poglavlja.

Prvo poglavlje daje osnovni uvid u zemlje u razvoju, predstavlja karakteristike gospodarstava zemalja u razvoju te razmatra kriterije za klasifikaciju zemalja u pogledu razvijenosti. Drugo poglavlje govori o međunarodnom turizmu. Izneseni su osnovni pokazatelji međunarodnog turizma te aktualni trendovi. Treće poglavlje vodi u srž problematike rada te razmatra zemlje u razvoju i utjecaje međunarodnog turizma. Poglavlje je podijeljeno na tri potpoglavlja kroz koja se daje bolji uvid u razliku rasta i razvoja, pozitivne i negativne posljedice koje turizam može izazvati u pojedinom gospodarstvu te razmatra ulogu države u procesu implementacije i razvoja turizma. Istraživački dio rada je obrađen kroz četvrto poglavlje. Za potrebe rada je napravljena komparativna analiza četiri otočne zemlje koje se prema UN-u klasificiraju kao nerazvijene ili zemlje u razvoju, a turizam je implementiran u opću razvojnu strategiju. Najprije su obrađena obilježja otočnih zemalja, a potom utjecaji turizma na razvoj svake zemlje pojedinačno. Zatim je napravljena komparativna analiza odabranih zemalja, izvedeni su zaključci o utjecajima te su dane preporuke za daljnji razvoj. Posljednje, peto poglavlje govori o održivom razvoju koji se kroz razradu teme ističe kao jedino dobro rješenje za daljnji razvoj i upravljanje turizmom. Poglavlje je podijeljeno u četiri tematske cjeline kroz koje se naglašavaju najznačajniji problemi održivosti u turizmu, a to su očuvanje resursa, etičnost, javno informiranje te partnerstvo dionika.

Tema je aktualna i može biti od interesa za širu javnost.

1. Zemlje u razvoju

Tema ovog poglavlja su zemlje u razvoju. S obzirom na to da ne postoji jedinstvena definicija, do objašnjenja će se doći kroz opis karakteristika gospodarstava tih zemalja i proučavanje kriterija razvijenosti. Problem definicije zemalja u razvoju polazi od pretpostavke s koje se pozicije govori o nerazvijenosti, različitost kriterija koji se pri tome koriste u definiranju pojma i samog stupnja (ne) razvijenosti.

Zemljama u razvoju se smatraju države koje su na niskom stupnju ekonomskog, političkog i socijalnog razvoja s obzirom na postignuti stupanj napretka u suvremenom svijetu, unatoč svojem prirodnom bogatstvu i ljudskom potencijalu. Prije su bile nazivane nerazvijenim zemljama (za razliku od gospodarski razvijenih zemalja), ali je izraz zemlje u razvoju prihvatljiviji jer ističe razvojne potrebe tih država, kao i napor koji ulažu u prevladavanje gospodarske, političke i socijalne nerazvijenosti.

Uglavnom je riječ o nekadašnjim kolonijama ili protektoratima u Africi, na Bliskom istoku, u južnoj i jugoistočnoj Aziji, Latinskoj Americi i području Tihoga oceana. Većina tih država priključila se 1960-ih pokretu nesvrstanih radi izbjegavanja negativnih posljedica blokovske podjele svijeta i Hladnog rata, usmjeravajući suradnju za brži ekonomski razvoj preko programa i agencija Ujedinjenih naroda. Postignuti rezultati bili su nejednaki. Neke su države (Južna Koreja, Izrael, Singapur) prešle u skupinu razvijenih, industrijaliziranih zemalja, dok većina (poglavito države s područja subsaharske Afrike i Kariba) i dalje bilježi niske stope razvoja, te nedovoljnu primjenu suvremenih tehnologija, moderne organizacije rada i poslovanja, nerazvijenog financijskog sektora, slabe trgovine i lošeg sektora komunikacija.¹

Svjetska trgovinska organizacija (WTO) također nema definiciju razvijenih i zemalja u razvoju već sve članice mogu za sebe objaviti da se smatraju jednima ili drugima, a ostale članice to osporiti. Ukoliko zemlja u WTO-u ima status zemlje u razvoju, to joj donosi i određena prava i povlastice u pogledu dužih prijelaznih razdoblja, podrške

¹ Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67120>, pristupljeno 13.6.2020.

ostalih članica u čuvanju trgovinskih interesa te zemlje, mjera za povećanje trgovinskih mogućnosti i sličnog.²

Kada se govori o zemljama u razvoju, potrebno je istaknuti kako postoji posebna skupina zemalja u razvoju na koju se s aspekta razvoja obraća najviše pažnje, a to je skupina najmanje razvijenih zemalja (LDC). UN-ov Odbor za razvojne politike je ovlašten da svake tri godine revidira popis LDC—a te kreira preporuke o uključenju u ili napretku iz skupine prema sljedećim kriterijima; prihodi, ljudski kapital te ekonomska osjetljivost. Svaki od tri kriterija se promatra kroz ključne indikatore kojima se detektiraju dugoročna strukturalna ograničenja, a odabrani su jer daju stabilnost kriterijima te osiguravaju jednak tretman svim zemljama. Od zemalja s popisa najmanje razvijenih su napredovale Bocvana, Zelenortska Republika, Maldivi, Samoa i Ekvatorska Gvineja, a za razdoblje 2020.-2024. je predviđeno da će im se pridružiti i Vanuatu, Republika Angola, Kraljevina Butan, Sveti Toma i Prinsipe te Salomonovi otoci.³

U sljedećim potpoglavljima će se detaljnije obraditi karakteristike zemalja u razvoju te kriteriji koji ih svrstavaju u navedenu kategoriju.

1.1. Karakteristike gospodarstva zemalja u razvoju

Većina zemalja u razvoju je usmjerena na proizvodnju primarnih proizvoda ili im je ekonomija koncentrirana na jedan sektor, s nedovoljno razvijenom prometnom infrastrukturom, slabom unutrašnjom i vanjskom trgovinom, nepovoljnom obrazovnom strukturom stanovništva, nerazvijenim društvenim službama i nerazvijenom političkom kulturom. Posebna značajka velikoga broja zemalja u razvoju koja znatno otežava njihov napredak, brz je rast stanovništva, agrarna prenapučenost, neregulirani rast i pretrpanost gradova, posljedica čega su loši životni uvjeti većine stanovnika.⁴

² Svjetska trgovinska organizacija WTO; https://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/dev_special_differential_provisions_e.htm#legal_provisions, pristupljeno 28.8.20.

³ UN; Odjel za ekonomska i socijalna pitanja: <https://www.un.org/development/desa/dpad/least-developed-country-category/ldc-criteria.html>, pristupljeno 28.8.20.

⁴ Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67120>, pristupljeno 13.6.20.

Brojne nekada siromašne zemlje koje su težile postizanju statusa zemalja s visokim dohotkom u što kraćem razdoblju su to i postigle kroz snažne državne intervencije. Primjerice, industrijskim politikama koje su pomogle domaćim firmama u upuštanju u poslovanje u razvijenim sektorima i natjecanje na globalnom tržištu. Na ovaj način su vlade zemalja u razvoju omogućile svojim kompanijama slične mogućnosti koje imaju kompanije u razvijenim zemljama što je u konačnici rezultiralo dobrim povratom ulaganja globalnim investitorima.

Prema autorima Mahajan i Banga (2007.), upravo tržišta u nastanku su veća, bogatija i raznolikija te čine 86% svjetske populacije i samim time predstavljaju 86% boljih prilika za uspjeh naspram onih 14% razvijenog svijeta. U svojoj knjizi "Rješenje za 86 posto" kroz brojne primjere predstavljaju pojedinačna mala poduzeća koja su pokrenula cijela gospodarstva i uključila sve slojeve stanovništva u razvoj.

Mogućnost brzog napretka primjenom odgovarajućih politika je vidljiva i na primjeru azijskih zemalja. Uspjeh ovih zemalja je rezultat strategije koja se bazirala na državnoj intervenciji.

Rapidan rast azijskih zemalja se prvenstveno pripisuje promjeni orijentacije s uvoza na izvoz. Otvaranjem zemlje je ostvaren značajan rast izravnih ulaganja i razvoj tehnologija. Vlade zemalja su imale značajnu ulogu u potpori izvoza za velike korporacije poput Samsunga i Hyundaija. Cijele zemlje su postale tvornice, plaće su bile male, radna snaga jeftina – prvenstveno žene, a sindikati su bili kontrolirani od strane države. Ulaganja su se odnosila na infrastrukturu, ceste, električnu energiju i obrazovanje što je u konačnici rezultiralo većim inozemnim ulaganjima. Azijske zemlje su dobivale i inozemnu pomoć sa Zapada te slobodniji pristup njihovim tržištima. Vlade su odigrale ključnu ulogu u kontroli trgovine, provizija, obrazovanja, zakona i reformi.⁵

Simbioza između države i tržišta koja je iz toga proizašla pokazala se vrlo uspješnom te je postala modelom koji trebaju slijediti ostale zemlje u razvoju. Usredotočenost na izvoz omogućila je tvrtkama postizanje razine uspjeha koju ne bi bili postigli da su

⁵ Danju I., Maasoglu Y. i Massoglu N.: "The East Asian Model of Economic Development and Developing Countries", *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 109; 1168 – 1173, 2014., dostupno na https://www.researchgate.net/publication/273851728_The_East_Asian_Model_of_Economic_Development_and_Developing_Countries, pristupljeno 28.8.20.

opsluživali samo domaće tržište. Može se zaključiti kako zemlje orijentirane na izvoz ostvaruju brži rast i ekonomski napredak.

Točka u kojoj zemlja prelazi iz zemlje u razvoju u razvijenu se svodi na procjenu ili statističku vrijednost koju često čini kombinacija razvojnih indikatora.

1.2. Kriteriji razvijenosti

Kako je vidljivo kroz prethodno potpoglavlje, gospodarstva u razvoju karakteriziraju veliki razmjeri između mogućnosti, prilika i onog što je realizirano u stvarnosti. Može se zaključiti kako je većinom riječ o zemljama velikih potencijala koje uz pravo usmjerenje mogu ostvariti rast i razvoj na svim razinama. Iako je klasifikacija često stvar procjene onoga tko ju radi, postoji nekoliko sustava kriterija koji se pretežito koriste, a koji će biti predstavljeni u nastavku teksta.

Prema programu Ujedinjenih naroda za razvoj – UNDP, razvoj se definira kao širenje ljudskih sloboda i sposobnosti da ljudi vode živote koje cijene i imaju razloga cijeniti. Riječ je o proširivanju mogućnosti izbora s obzirom da slobode i sposobnosti imaju ekspanzivniju konotaciju od osnovnih potreba. Drugim riječima, ljudi u zemljama u razvoju teže ka zadovoljavanju kako osnovnih potreba, tako i ostvarivanju mogućnosti da vode bogatiji, ispunjeniji život.⁶

UNDP je razvio indeks ljudskog razvoja – HDI kako bi naglasili da ljudi i njihove sposobnosti trebaju biti ultimativni kriterij procjene razvoja pojedine zemlje, a ne samo ekonomski rast. HDI je mjera prosječnih dostignuća u ključnim dimenzijama ljudskog razvoja, a to su dug i zdrav život, obrazovanje i pristojni standardi života. Svaka od navedenih dimenzija ima svoje indikatore. Zdravstvena dimenzija se procjenjuje prema očekivanom životnom vijeku pri rođenju, obrazovna prema srednjoj vrijednosti godina školovanja za odrasle osobe starije od 25 i više godina te očekivane godine školovanja za djecu koja tek započinju s obrazovanjem. Dimenzija životnih standarda se mjeri prema bruto nacionalnom dohotku *per capita*. Rezultati triju dimenzija se potom skupljaju i putem geometrijske sredine se izračunava indeks. HDI pojednostavljuje i obuhvaća samo dio onog što čini ljudski razvoj. Ne uključuje politički sustav, ljudska i

⁶ Global Sherpa: <http://globalsherpa.org/development-developing-countries-developed/>, pristupljeno 14.6.2020.

radnička prava, političke slobode i ne odnosi se na nejednakosti, siromaštvo i sigurnost.⁷

Svake godine se na osnovu analiziranih parametara izdaje izvješće. Kao ključni zaključak izvještaja za 2019.g. se navodi nejednakost; nejednakost u netradicionalnom obliku koja se javlja u obrazovanju, tehnologiji, klimatskim promjenama i sl.

Trenutno je prema UN-ovu popisu 47 zemalja svrstano u skupinu najmanje razvijenih zemalja svijeta. To su: Islamska Republika Afganistan, Republika Angola, Narodna Republika Bangladeš, Republika Benin, Kraljevina Butan, Burkina Faso, Republika Burundi, Kraljevina Kambodža, Srednjoafrička Republika, Republika Čad, Komori, Demokratska Republika Kongo, Džibuti, Eritreja, Savezna Demokratska Republika Etiopija, Republika Gambija, Republika Gvineja, Gvineja Bisau, Republika Haiti, Republika Kiribati, Demokratska Narodna Republika Laos, Kraljevina Lesoto, Republika Liberija, Republika Madagaskar, Republika Malavi, Republika Mali, Islamska Republika Mauritanija, Republika Mozambik, Republika Unija Mjanmar, Savezna Demokratska Republika Nepal, Republika Niger, Republika Ruanda, Demokratska Republika Sveti Toma i Prinsipe, Republika Senegal, Republika Sjeverna Leone, Salomonovi Otoki, Somaljska Republika, Republika Južni Sudan, Republika Sudan, Demokratska Republika Timor-Leste, Togoanska Republika, Tuvalu, Republika Uganda, Ujedinjena Republika Tanzanija, Republika Vanuatu, Republika Jemen i Republika Zambija.⁸

Zanimljivo je primijetiti kako su navedene zemlje većinom smještene na području Afrike i jugozapadne Azije, a oko četvrtine zemalja od ukupnog broja najmanje razvijenih su otočne zemlje koje radi geografskih obilježja češće imaju problema s probijanjem na tržištu.

Osim izvješća ljudskog razvoja, UN izdaje i Izvješće o svjetskoj ekonomskoj situaciji i mogućnostima – WESP. Riječ je o zajedničkom izvješću UN-ovog odjela za ekonomiju i socijalna pitanja, UNCTAD-a i pet regionalnih komisija UN-a. WESP klasificira sve

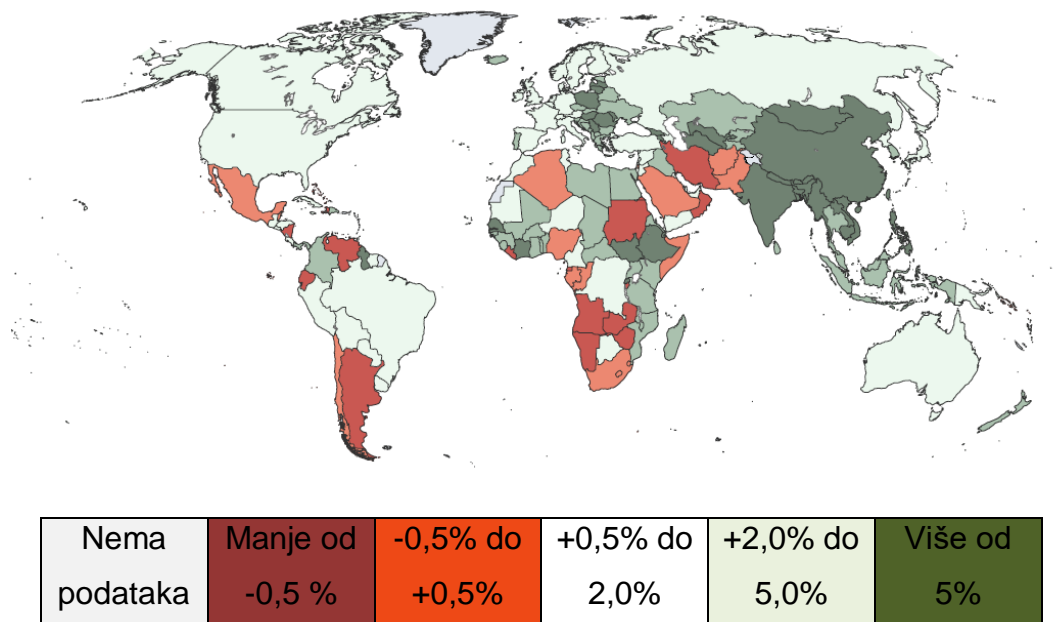
⁷ UNDP: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>, pristupljeno 14.6.20.

⁸ UNCTAD: <https://unctad.org/en/Pages/ALDC/Least%20Developed%20Countries/UN-list-of-Least-Developed-Countries.aspx>, pristupljeno 10.6.2020.

zemlje u tri općenite kategorije; razvijena gospodarstva, prijelazna gospodarstva i gospodarstva u razvoju.⁹

Prema posljednjem izvještaju izdanom u siječnju 2020. navodi se kako se globalna ekonomija usporila većinom kao rezultat produženih nesporazuma u trgovini i političkoj nesigurnosti. U 2019.g. je zabilježen rast svjetskog bruto proizvoda svega 2,3% što je najniža stopa rasta od globalne krize 2008./2009. godine. Ovo usporenje se dogodilo paralelno s porastom nezadovoljstva oko rasta društvene i kvalitete okoliša te porasta nejednakosti i sve dublje klimatske krize. Na slici 1 je prikazan rast BDP-a *per capita* u 2020. godini.

Slika 1: Rast BDP-a *per capita*, 2020.

Izvor: UN; World Economic Situation and Prospects 2020., E.20.II.C.1,2020.g., str.9

Kako je vidljivo iz slike, ekonomski rast u svijetu i dalje je vrlo neravnomjeran. Istočna Azija je svjetska najbrže rastuća regija i najviše doprinosi globalnom rastu, a rast se predviđa i u istočnoj Africi. Afrika, iako bilježi rast, on je nedovoljan da bi se govorilo o značajnom napretku u razvoju. U jugozapadnoj Aziji su ekonomske perspektive

⁹ UN: https://www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp_current/2014wesp_country_classification.pdf, pristupljeno 16.6.20.

zamagljene cijenama nafte, nekretnina i geopolitičkih rizika dok su zemlje Latinske Amerike i Kariba u produženoj recesiji koja umanjuje napredak prema ciljevima održivog razvoja.

2. Međunarodni turizam

Tijekom ovog poglavlja je stavljen naglasak na međunarodni turizam kao jedan od potencijalnih pokretača gospodarstva zemalja u razvoju. Razmotrit će se osnovna obilježja međunarodnog turizma te dati uvid u najnovije trendove.

Turizam pripada u red mlađih društveno-ekonomskih pojava, a predmetom ozbiljnijih istraživanja je postao polovicom 20.st. kada započinje i njegov intenzivniji razvoj. Uzimajući u obzir interdisciplinarnost pojave, turizam se izučava s podjednakim vrednovanjem njegovih društvenih, ekoloških i ekonomskih učinaka te istraživanjem pozitivnih i negativnih posljedica. Ovo je ujedno i razlog zbog kojeg postoje brojne definicije turizma.

Ističe se najstarija definicija turizma koja glasi: Turizam je skup odnosa i pojava koje proizlaze iz putovanja i boravka posjetitelja nekog mjesta ako se tim boravkom ne zasniva stalno prebivalište i ako s takvim boravkom nije povezana nikakva njihova privredna djelatnost.¹⁰

S obzirom na složenost turizma kao pojave, moguće ga je raščlanjivati i analizirati po različitim kriterijima kojima se pobliže određuju neke vrste turizma. UNWTO razlikuje sljedeće vrste; domaći, receptivni (ulazni), emitivni (izlazni), interni (unutrašnji), nacionalni i međunarodni turizam.¹¹

Osim navedene podjele, turizam možemo klasificirati i prema drugim kriterijima kao što su duljina trajanja turističkog boravka, prostor na kojem se turizam događa, dobna struktura turista, godišnje doba ili intenzitet korištenja prihvatnih kapaciteta.

Nakon masovnog turizma koji je omogućio promjenu lokaliteta širim slojevima društva, događaju se bitne promjene; turistička putovanja se skraćuju, putuje se češće, a interes turista više nije na atraktivnosti destinacije već je u vezi s vlastitim interesima. Iskustvo, novost i aktivnost su glavne odlike novog turista. Oni se dobro služe novim tehnologijama, medijski su izuzetno pismeni i putem različitih medija i medijskih sadržaja prikupljaju najveći dio informacija i saznanja koja su im potrebna za planiranje

¹⁰ Čavlek N. i sur.: *Turizam: ekonomske osnove i organizacijski sustav*, Zagreb, Školska knjiga, 2013., str. 29.

¹¹ UNWTO: <https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms>, pristupljeno 27.8.20.

nekoj putovanja ili odmora. Do svih potrebnih informacija se dolazi iz udobnosti vlastitog doma, a suvremene tehnologije omogućuju simulirano turističko iskustvo.¹²

Međunarodni turizam predstavlja alat za unapređenje odnosa zemalja, naroda i ekonomija u globalnom okruženju.¹³ Tvrdnju je najlakše potkrijepiti ukoliko se međunarodni turizam promatra paralelno s utjecajima globalizacije kojima se stvara jedinstveno svjetsko tržište kojim dolazi do smanjenja graničnih, prostornih i vremenskih ograničenja, dok međunarodna turistička kretanja omogućuju bolje razumijevanje zemalja i naroda koji su u međusobnoj turističkoj interakciji. Pojedinci tako počinju razmišljati globalno i svojim primjerom raditi na uklanjanju barijera i predrasuda.

2.1. Osnovni pokazatelji u međunarodnom turizmu

Kroz ovo potpoglavlje će se istaknuti značaj međunarodnog turizma kroz posljednje rezultate koje isti bilježi u globalnoj ekonomiji.

Vođen relativno jakim globalnom ekonomijom, rastućom srednjom klasom, tehnološkim napretkom, smanjenim troškovima putovanja te prilagođenim viznim režimima, broj turističkih dolazaka je u 2018.g. ostvario rast od 5% te time dosegao cilj od 1,4 milijarde. Prema predviđanjima UN-a ova brojka je trebala biti postignuta tek dvije godine kasnije; u 2020.godini. Istovremeno je generirano 1,7 trilijuna američkih dolara prihoda od izvoza generiranih turizmom što turizam stavlja u sam vrh pokretača ekonomskog rasta i razvoja.¹⁴

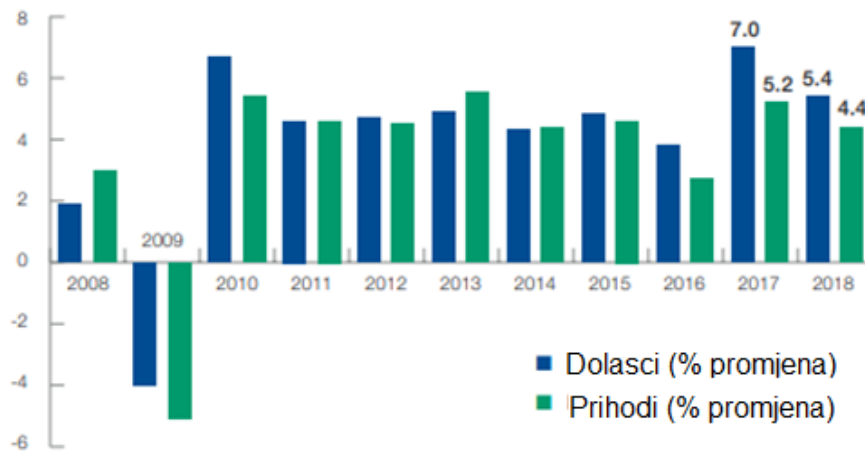
Turizam je jedan od najotpornijih sektora o čemu govore i podatci o konstantnom rastu i brzom oporavku nakon krize 2008./2009.g. prikazani u grafičkom prikazu u nastavku (Grafikon 1).

¹² Gržinić J. i Bevanda V.: "Postmoderno društvo i turizam", *Suvremeni trendovi u turizmu*, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma "Dr. Mijo Mirković", 2014., str. 15.

¹³ Gržinić J.: *Uvod u turizam; povijest, razvoj, perspektive*, mrežno izdanje dostupno na <https://repositorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A3111/datastream/FILE0/view>, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2019. str. 62.

¹⁴ UNWTO: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421152>, pristupljeno 3.8.20.

Grafikon 1: Postotna promjena međunarodnih turističkih dolazaka i prihoda 2008.-2018.g.

Izvor: UNWTO: International tourism Highlights, 2019.g.

Iako se bilježe oscilacije u stopi rasta, bitno je naglasiti kako se u promatranom razdoblju za sve godine, izuzev 2009., bilježe pozitivni rezultati kako turističkih dolazaka, tako i prihoda od turizma. Ovaj podatak govori o snazi i otpornosti samog sektora, ali i njegovoj sposobnosti brzog oporavka nakon krize.

2020.g. je obilježila pandemija bolesti COVID-19. Vjeruje se kako će ova pandemija uzrokovati najveću krizu nakon Velike depresije (1929.-1939.g.). Postojeće nejednakosti i političko nepovjerenje, razvojem pandemije, u globalnom kontekstu, je izazvalo šok kako na strani ponude, tako i na strani potražnje. Došlo je do zastoja u proizvodnji, prekida opskrbnih lanaca, nekoordiniranog zatvaranja granica, smanjenja međunarodnih trgovinskih tokova te zabrane putovanja. Sve navedeno se značajno odrazilo na gospodarstvo. Uslijed potrebe za povećanjem javne potrošnje, stavljen je pritisak na Vlade zemalja. Međunarodna radna organizacija – ILO je upozorila kako bi gubitci zaposlenja mogli biti oko 300 milijuna diljem svijeta te da je oko 1,6 milijardi radnika u riziku mogućnosti zadovoljavanja osnovnih životnih potreba. Također se procjenjuje kako bi u radnom siromaštvu moglo završiti od 9 do 35 milijuna ljudi od kojih većina živi u zemljama u razvoju.¹⁵

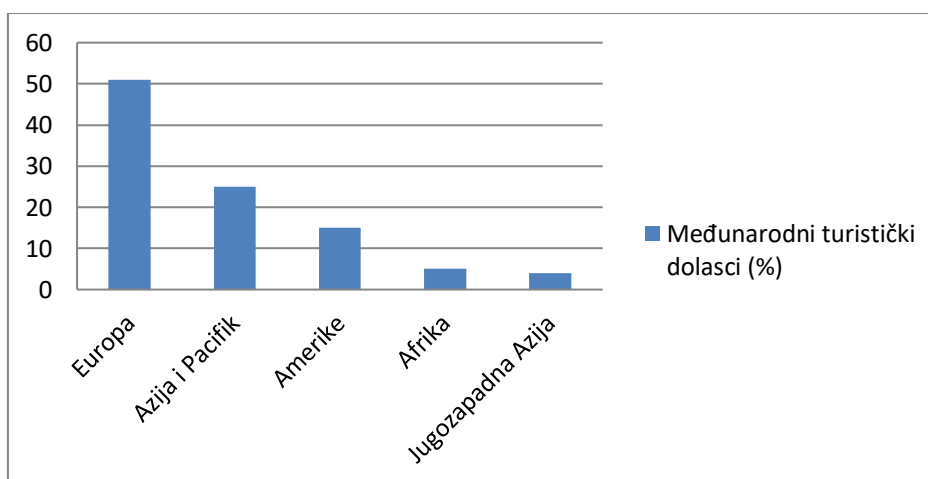
¹⁵Valensisi G.: *COVID-19 and global poverty: Are LDCs being left behind*, 2020., dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/341847417_COVID-19_and_global_poverty_Are_LDCs_being_left_behind, pristupljeno 28.8.20.

Jedinstvena zdravstvena i ekonomska situacija s kojom se suočavaju zemlje u razvoju će dodatno otežati razvojne izazove s kojima se susreću. Smatra se kako će upravo ova skupina zemalja biti najjače pogođena posljedicama pandemije koja bi mogla unazaditi desetljeća napretka s ciljem ostvarenja ciljeva Agende 2030 za održivi razvoj. Turizam predstavlja 10% BDP-a, 7% svjetskog izvoza i 30 % svjetskog izvoza usluga. Za brojne zemlje u razvoju, značajan je izvor inozemnih prihoda i zaposlenja. Smanjenja u međunarodnom prometu i turizmu bi se moglo odraziti kao 45-70% pada u međunarodnoj ekonomiji 2020.g. Značajne posljedice se predviđaju za zemlje u razvoju, posebice male otočne zemlje u kojima turizam generira 30-40% BDP-a.¹⁶

U trenutku pisanja ovog rada, pandemija je u tijeku te je teško predvidjeti njezinu dubinu i trajanje te krajnje posljedice kako na gospodarstvo, tako i na sociološku sliku svijeta. S obzirom na neizvjesnost i nesigurnost, ali i strah od zaraze koji obilježavaju ovu pandemiju, turistička putovanja se obično planiraju u posljednji trenutak te je sigurnost destinacije od presudne važnosti.

U nastavku se ukazuje na raspodjelu međunarodnih dolazaka prema regijama (Grafikon 2). Kako je moguće i predvidjeti, Europa kao tradicionalno turistička regija, sigurna i dobro povezana, prema podacima iz 2018.g. bilježi preko 50% međunarodnih dolazaka, a slijede ju Azija i Pacifik.

Grafikon 2: Udio u međunarodnim turističkim dolascima prema regijama svijeta

Izvor: UNWTO: International tourism Highlights, 2019.g.

¹⁶ OECD: <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/developing-countries-and-development-co-operation-what-is-at-stake-50e97915/>, pristupljeno 28.8.20.

Zemlje jugozapadne Azije i Afrike iako iz godine u godinu bilježe rast u dolascima, na globalnoj razini i dalje ostvaruju razmjerno male rezultate u usporedbi s ostalim regijama.

Glede motiva međunarodnih dolazaka, na globalnoj razini, u 2018.g. su zabilježeni većinom odmor i rekreacija (56%), zdravlje, posjet prijateljima, obitelji i vjerski motivi (27 %) te posao (13%).¹⁷

S obzirom na prekretnicu koja će se u svijetu putovanja dogoditi kao posljedica pandemije, moguće je prognozirati promjenu trenda te stavljanje sigurnosti destinacije, higijenu i zdravlje te blizinu destinacije kao odlučujuće faktore prilikom izbora turističkog odredišta.

2.2. Trendovi u međunarodnom turizmu

Svako razdoblje razvoja turizma su obilježili određeni trendovi, tijekom ovog potpoglavlja naglasak je stavljen na aktualne trendove u međunarodnom turizmu.

Prema Cetron, De Micco, Davies (2010.) u Gržinić (2014.), izneseni su određeni trendovi ekonomije u međunarodnom turizmu, a to su;¹⁸

- ekonomija razvijenog svijeta će rasti u periodu od najmanje narednih pet godina i bilo koji poremećaj će biti kratke prirode,
- svjetska populacija će porasti na devet milijardi do 2050.g.,
- rast informacijske industrije kreirat će društvo ovisno o znanju,
- globalna ekonomija će doživjeti snažnu integraciju,
- društvene vrijednosti će se rapidno mijenjati,
- mladi ljudi će polagati puno pažnje na ekonomski uspjeh,
- turizam i putovanja će rasti u sljedećem desetljeću,
- doživjet će se daljnji rast konzumerizma,
- govorit će se o stabilnosti cijene nafte,
- izražena će biti osjetljivost za ekološka pitanja,

¹⁷ UNWTO: International tourism Highlights, 2019.g., str. 7.

¹⁸ Gržinić J.: *Međunarodni turizam*, Pula, Sveučilište J. Dobrile u Puli – FET "dr.Mijo Mirković", 2014., str. 48.

- industrijski razvoj će izazvati ekološku zabrinutost diljem svijeta.

Retrospektivno promatrano, može se utvrditi kako se većina predviđenih trendova ostvaruje što se potvrđuje i kroz ovaj rad.

Prilikom donošenja odluke o putovanju, prosječni turist vodi brigu o mnogim izravnim i neizravnim utjecajima koji su od iznimnog značaja pri donošenju odluke o putovanju, izboru destinacije, vrsti prijevoza i smještaja, ali i načina rezervacije.

S obzirom na to da se turistička kretanja više ne oblikuju prema turističkoj ponudi, već se turistička ponuda prilagođava i oblikuje sukladno potražnji, vrlo je neizvjesno projicirati buduće trendove. U suvremenom svijetu sigurnost, zdravlje, ekologija i kultura se smatraju čimbenicima na kojima se temelje suvremeni turistički tokovi. Upravo na bazi ovih trendova se formiraju trendovi u potražnji, ali i ponudi.

U suvremenom turizmu 21. stoljeća dominiraju "getoizacija", "alternativni turizam" i "održivi turizam". Riječ je o krajnostima turističkih tokova pri čemu getoizacija predstavlja boravak u rezervatima, klubovima koji čine okolinu u kojoj su turisti izolirani i imaju sve što žele ili im je potrebno, bez lokalnih utjecaja i nepredvidivih situacija. Alternativni turizam se suprotstavlja pojmu masovnog turizma te se odnosi na individualizirana putovanja s određenom svrhom (obrazovanje, sport, pješaćenje, gastronomija,...). Iako se u kretanjima alternativnog turista nastoji izbjeći masovnost, upravo ona postaju predispozicija za razvoj masovnog turizma. Ono čemu većina zemalja današnjice teži je razvoj održivog turizma. Isti obuhvaća sve forme turizma koji ponudu oblikuju poštujući okoliš, interese lokalnog stanovništva te svih ostalih sudionika.¹⁹ O održivom turizmu će se detaljnije govoriti u nastavku rada.

¹⁹ Vidak N. i Sindik J.: "Pravci razvoja suvremenog turizma – pretpostavke za održivi turizam u Hrvatskoj", *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, sv.9, str. 295-302, 2015. , str. 297.

3. Zemlje u razvoju i utjecaji u međunarodnom turizmu

Turizam se u kontekstu promjena u međunarodnoj zajednici s naglaskom na podržavanje i širenje demokracije vidi kao pogodna djelatnost putem koje se može pridonijeti boljem razumijevanju različitih naroda i poboljšanju gospodarskih uvjeta života u raznim dijelovima svijeta. Turizam može povećati stopu zaposlenosti i pismenosti stanovništva, doprinijeti poštivanju i poboljšanju standarda ljudskih prava te smanjivati barijere i predrasude temeljem različite vjerske, rasne, spolne ili jezične pripadnosti svjetskog stanovništva.

WTTC izrađuje izvješća koja obuhvaćaju utjecaje turizma na gospodarstvo i zaposlenje za 185 zemalja i 25 geografskih i ekonomskih regija svijeta. Upravo kroz njih je moguće empirijski ukazati na navedene utjecaje turizma. Posljednje godišnje izvješće za 2019. godinu pokazuje rast turističkog sektora za 3,5% premašujući tako devetu godinu za redom stopu općeg gospodarskog rasta. Ujedno, tijekom posljednjih pet godina, jedan od četiri nova posla je kreiran unutar turističkog sektora što turistički sektor čini dobrim partnerom Vladama u generiranju većih stopa zaposlenosti. U 2019. godini je tako generirano 330 milijuna poslova, odnosno jedan od deset poslova promatrano na svjetskoj razini.²⁰

Promatra li se turizam u sferi utjecaja na obrazovanje i pismenost, može se zaključiti kako je turizma kroz svoj razvoj generirao i vezao i veže razne profile radnika s različitim stopom obrazovanja. S vremenom se iskristaliziralo kako je čovjek ključ uspjeha u turizmu, a da je obrazovanje zaposlenika postalo resursom koji uvjetuje uspješnost poslovanja. Samim razvojem turizma na određenom području se razvijala i potreba za edukacijom i usavršavanjem kadrova. Znanje je ključ daljnjeg razvoja i uspjeha, ali i sredstvo uklanjanja predrasuda. S ciljem dodatnog poticanja uzajamnog razumijevanja i poštovanja među narodima i društvima, UNWTO je osmislio i Globalni etički kodeks za turizam namijenjen Vladama zemalja, turističkoj industriji i zajednicama (za više detalja pogledati poglavlje 5.2.). Razvoj turizma se danas planira s ciljem da maksimizira koristi sektora istovremeno minimizirajući njegove potencijalno negativne utjecaje.

²⁰ WTTC: <https://wtcc.org/Research/Economic-Impact>, pristupljeno 15.9.20.

Cilj ovog poglavlja je ukazati na međusobnu povezanost međunarodnog turizma i zemalja u razvoju te njihovu međusobnu korisnost. Zemlje u razvoju predstavljaju novo, neotkriveno tržište s brojnim nevaloriziranim resursima, a turizam za te iste zemlje predstavlja način bijega iz siromaštva te modalitet ka prosperitetu.

Suvremeni turizam je posljedica razvoja tehnologije, socioekonomskih utjecaja unutar društva, otvaranja svjetskih ekonomija i liberalizacije odnosa. Turizam je jedna od najvažnijih komponenata međunarodne trgovine. Razlozi zbog kojeg ekonomije teže razvoju turističkog sektora su: kreiranje novih industrija i aktivnosti, utjecaj na zaposlenost, porast urbanizacije, povećane zarade država u bilanci plaćanja, ubrzavanje razvoja nacionalnih ekonomija te brojni multiplikativni efekti turizma.²¹

Svake godine, preko milijardu ljudi sudjeluje u međunarodnim putovanjima, 40% njih putuje u zemlje u razvoju predstavljajući tako 300 milijardi američkih dolara koji se prelijevaju iz bogatih u siromašne zemlje – iznos tri puta veći od iznosa budžeta međunarodne pomoći.²²

Prema Gržinić (2014.), retrogradno promatranje razvoja turizma od njegovih začetaka do danas ukazuje na pad tržišta Europe i Amerike, tj. na smanjenu dominaciju vodećih receptivnih tržišta te porast/ otvaranje nekih novih. Destinacije europskog Sredozemlja gube tržišni udio zbog novootkrivenih europskih odredišta te od strane azijskih zemalja i zemalja Srednje i Sjeverne Amerike.

Ovu konstataciju je moguće potvrditi i bolje razumjeti i kroz obilježja novog turista. Novi turist je istraživač i teži otkrivanju nepoznatog, jedinstvenim iskustvima i izvornim doživljajima koji još nisu turistički komodificirani. Upravo takvim pristupom dolazi do otkrivanja novih destinacija, a time i do razvoja turizma. Uzme li se u obzir da je turizam masovna industrija koja čini 10% globalnog BDP-a, nije neobično da upravo u turizmu brojne zemlje vide potencijal za izlaz iz siromaštva.

Turizam se može razvijati kao monokultura, tj. nema zapreka koje bi onemogućile da se u nekom području turizam pojavi kao jedina privredna aktivnost. O tome odlučuju pojedina područja u sklopu svoje opće razvojne politike. Postavlja se pitanje, mogu li takve odluke biti dobre temeljeno na objektivnim pretpostavkama? Ekonomska teorija

²¹ Gržinić J., op.cit., str. 25.

²² Geo41.com; <https://www.geo41.com/tourism-as-a-development-strategy>, pristupljeno 29.2.20.

općenito nema povoljno mišljenje o privrednom razvoju koji se temelji na jednoj djelatnosti. Takva se orijentacija u razvojnog smislu smatra jednostranom i u pravilu uvjetuje potpunu privrednu ovisnost takvog područja, a u modernom svijetu to dodatno znači i ozbiljnu opasnost za političku ovisnost. Ekonomska teorija ne zagovara jednostranu privrednu orijentaciju čak ni onda kada se pokaže da postoji samo jedan osnovni resurs na kojem se može temeljiti razvoj te da objektivno i nema mnogo varijanti rješenja.²³

Kroz sljedećih nekoliko podcjelina pojmovno će se obraditi rast i razvoj, objasniti pozitivni i negativni utjecaji turizma kao čimbenika razvoja te u konačnici ukazati na ulogu države u implementaciji turizma kao razvojne strategije.

3.1. Rast i razvoj

Rast i razvoj su međusobno povezani pojmovi. Da bi se to spoznalo, potrebno je ukratko objasniti pojam razvoja. Razvoj se može analizirati kao pojava u određenoj gospodarskoj ili društvenoj djelatnosti koja označava proces i promjene. Razvoj nije samo ekonomski pojam nego označava i pozitivnu promjenu neke društvene, gospodarske, političke ili druge pojave, pa se smatra širim pojmom od rasta.

Ekonomski rast izaziva podvojena mišljenja i može se promatrati s više aspekata. S jedne strane se smatra sredstvom koje ljudima omogućava izdizanje iz siromaštva, a s druge strane alatom otuđenja, rasta nejednakosti i narušavanja okoliša. BDP se smatra osnovnim pokazateljem ekonomskog rasta. Odrednicama ekonomskog rasta se smatraju i demografija, obrazovanje, ljudski kapital, tehnološke promjene, zaduženje resursa, okoliš, svi dionici, institucije i politike pa tako ekonomski rast utječe na organizaciju društva, razvoj uslužnih i proizvodnih sektora, korištenje energije i resursa te povećava ulaganja u obrazovanje i infrastrukturu. Iako je ekonomski rast

²³Vukonić B. i Keča K.: *Turizam i razvoj*; pojam, načela, postupci; Zagreb, mikrorad d.o.o. i Ekonomski fakultet Zagreb, 2001., str. 167.

tijekom posljednjih desetljeća smanjio nejednakost na razini stanovništva, razvile su se i u porastu su nejednakosti među državama.²⁴

Pretpostavka za razvoj je da se ostvari rast; u ekonomskim pojavama to označava neutralne ili kvantitativne promjene koje se mogu mjeriti određenim pokazateljima. Gospodarski razvoj je sintetički izraz za dinamiku međusobnih strukturnih odnosa makroekonomskih veličina. To je društveni proces kojim se neka zemlja ili područje postupno udaljava od stanja ekonomske nerazvijenosti dostižući višu razinu ekonomske razvijenosti. Pojam razvoja uključuje i komponentu utjecaja na okoliš. Može se zaključiti kako je ekonomski razvoj proces ekonomskih, socijalnih, kulturnih, političkih i drugih promjena koje utječu na kvalitetu života čovjeka i društva kao zajednice. U turizmu se glavni indikatori razvoja vežu za održivi razvoj kao sintetički pokazatelji kvalitativnih promjena u ekologiji, društvenim odnosima te ekonomskom blagostanju.²⁵

Kompleksnost pojave turizma nalaže da razvoju turizma mora prethoditi određeni opći stupanj razvijenosti sredine u kojoj se već odvija ili će se tek razvijati turistički promet. Cilj razvoja turizma uvijek je u konačnici podređen općem razvojnom cilju sredine, najčešće zemlje, odnosno razvoj turizma prati opći gospodarski razvoj.

Prihvatanjem koncepcije integralnog razvoja u kojem turizam čini samo zavisnu varijablu, nametnuta je specifična logika promatranja fenomena turizma ne kao izolirane pojave već kao međusobnog odnosa brojnih komponenata društveno-ekonomske stvarnosti određene sredine.²⁶

Može se zaključiti kako su rast i razvoj dva različita ali međusobno povezana procesa. Rast je preduvjet za razvoj, a daljnjim razvojem se ujedno ostvaruje i rast. Na kreatorima politika je da ublaže negativne utjecaje ekonomskog rasta uz istodobno očuvanje pozitivnih.

²⁴Dasgupta P. i sur.: "Economic Growth, Human Development and Welfare" u *Rethinking Society for the 21st Century. Report of the International Panel on Social Progress*, Cambridge University Press, 2018., dostupno na:

https://www.researchgate.net/publication/329566993_Economic_Growth_Human_Development_and_Welfare, pristupljeno 29.8.20.

²⁵Bartoluci M.: *Upravljanje razvojem turizma i poduzetništva*, Zagreb, Školska knjiga, 2013., str. 23-24.

²⁶Vukonić B. i Keča K.: op.cit., str. 126.

3.2. Turizam kao čimbenik razvoja

Nakon definiranja rasta i razvoja, tijekom ovog potpoglavlja, naglasak će se staviti na turizam kao potencijalni čimbenik razvoja. Utvrdit će se njegovi osnovni elementi te pozitivni i negativni utjecaji koje ima na razvoj.

Osim najizraženije, ekonomske funkcije, turizam karakterizira i funkcija poticanja razvoja nerazvijenih područja. Po svojoj prirodi, turizam se kao gospodarska aktivnost može početi razvijati na takvim prirodnim resursima koji nijednom drugom sektoru ne predstavljaju temelj za pokretanje isplativog poslovanja. Upravo zbog činjenice da su najveća emitivna područja turističke potražnje upravo u najjače razvijenim područjima, raspodjelom dohotka se sredstva iz razvijenih područja prelijevaju u nerazvijena oplemenjujući tako prostor novim investicijama. Osim toga, ta razvijena područja često oskudijevaju nevaloriziranim, slobodnim resursima za razliku od nerazvijenih područja u kojima se lakše nailazi na prirodne resurse u izvornom obliku što ujedno predstavlja i primarni preduvjet nastanka i razvitka turizma. Dakle, za dosta nerazvijenih područja, turizam je vrlo često i jedina mogućnost unaprjeđenja kvalitete života na određenom prostoru.²⁷

Promatrano kroz povijest, razvojem turističkih putovanja i bilježenjem potrošnje tijekom istih, ubrzo se uvidio značaj i koristi koje donosi turistički promet. Uočeno je kako ljudske aktivnosti koje rezultiraju turističkom potrošnjom stvaraju ekonomske učinke i imaju vrlo jak utjecaj na gospodarski rast pojedinih turističkih mjesta, ali i općenito na nacionalno gospodarstvo. Posebna važnost se pridaje mogućnostima razvoja inozemnog turizma, odnosno deviznim prihodima koji proizlaze iz potrošnje inozemnih turista.

Svaka turistička ponuda, da bi mogla funkcionirati, mora se temeljiti na sljedeće četiri pretpostavke; atraktivnost prostora, prometna dostupnost, izgrađeni receptivni kapaciteti i promocija u turizmu. Kada se analiziraju razvojni turistički trendovi na svjetskoj razini, moguće je izdvojiti tri osnovna zaključka koja povezuju turizam i njegov potencijal za uklanjanje siromaštva;²⁸

²⁷ Pirjevac B. i Kesar O.I.; *Počela turizma*, Zagreb, mikrorad d.o.o.,2002., str. 160.

²⁸ Pirjevac B. i Kesar O.I., op.cit., str. 109.

1. Turizam je jedan od najdinamičnijih ekonomskih sektora mnogih kako razvijenih, tako i zemalja u razvoju sa širokim spektrom učinaka na ostale ekonomske aktivnosti zahvaljujući velikom i raznolikom proizvodnom lancu,
2. Turistički dolasci u nerazvijenim zemljama i zemljama u razvoju rastu brže nego u razvijenim zemljama. Mnoge zemlje u razvoju imaju resurse velike turističke vrijednosti poput bogatstva kulture, umjetnosti te prirodne osnove što im omogućuje vrlo dobru polazišnu točku za razvoj turizma kao ključnog elementa za ekonomski razvoj,
3. Turizam je u mnogim zemljama u razvoju i nerazvijenim zemljama jedan od glavnih, ako ne i glavni izvor deviznih prihoda te jedna od najodrživijih ekonomskih razvojnih opcija s pozitivnim utjecajima na smanjenje razina siromaštva.

Utjecaji turizma kao pokretača razvoja su vidljivi na primjerima brojnih zemalja. U posljednjih nekoliko godina su Republika Bocvana, Zelenortska Republika, Republika Maldivi, Nezavisna Država Samoa i Republika Ekvatorska Gvineja napredovale iz statusa najmanje razvijenih zemalja čiji popis UN objavljuje od 1971.g., a turizam je u razvoju nekih od njih imao najznačajniju ulogu.

Funkcija razvoja gospodarski nedovoljno razvijenih područja se ogleda u redistribuciji dohotka, porastu nacionalnog dohotka te redistribuciji dohotka namijenjenog turističkoj potrošnji. Upravo je to razlogom zašto dobiva prednost u odnosu na ostale djelatnosti. Funkcija dolazi do punog izražaja u razvoju nerazvijenih područja i zemalja s kvalitetnim prirodnim i drugima resursima.

Bogata resursna osnova omogućuje iskorištavanje konverzijske funkcije turizma u cijelosti. Njome se valoriziraju resursi koji inače sami po sebi nemaju prodajnu vrijednost, a u nekim zemljama, posebice otočnima, su oni najbrojniji. U njih spadaju bogatstvo flore i faune, broj sunčanih dana, klima, more i ostali.

Iz navedenih razloga, brojne zemlje u razvoju biraju upravo turizam kao svoju razvojnu strategiju. Ekonomska mjerenja, međutim, ne uzimaju u obzir socijalne, ekološke i slične faktore koji su odrednice razvoja. U istraživanjima održivog razvoja, neke zemlje u razvoju biraju investirati u razvoj turizma jer taj sektor u načelu ima potencijal jačanja spomenutih indeksa na cjelovit način pritom doprinoseći očuvanju okoliša i otvaranju novih radnih mjesta. Turizam može potaknuti razvoj kroz interdisciplinarne aktivnosti

kreirajući tako funkciju multiplikatora. Turizam u odnosu na druge industrije u svjetskoj ekonomiji ima privilegiranu i stabilnu poziciju. U sljedećih dvadeset godina se predviđa daljnji rast međunarodnih dolazaka pogotovo u gospodarstvima u razvoju. Možda upravo u tomu leži razlog zašto brojne zemlje u razvoju fokus stavljaju upravo na turizam. Vlade tih zemalja prihvaćaju inozemne investicije s ciljem unapređenja turističke infra i suprastrukture poput aerodroma, smještajnih kapaciteta, usluga, i zabave s ciljem generiranja novih posjetitelja. Teorija razvoja se razvijala kroz različite paradigme koje nisu nužno smjenjivale jedna drugu već prikazivale različite perspektive i pristupe razvoju.²⁹

Turizam tzv. Trećeg svijeta se u svjetskoj stručnoj turističkoj literaturi tretirao s posve različitih stajališta i s posve različitim posljedicama. Naziv Treći svijet³⁰ je pojam koji se koristio u doba Hladnog rata za zemlje koje nisu bile unutar vojno-političkih blokova SSSR-a i SAD-a. Pojam se prvenstveno odnosio na afričke i azijske zemlje koje su se po završetku Drugog svjetskog rata oslobodile od kolonijalizma. Takozvani Treći svijet je u turizam uvelo 20.st. ali prvenstveno kao niz turističkih odredišta koja su se prema tadašnjim shvaćanjima mogla ili trebala gospodarski razviti. Smatralo se kako turizam može postati kodač zamašnjak gospodarskog razvoja slabije razvijenih ili nerazvijenih zemalja. U relativno kratkom roku se pokazalo da zemlje koje nemaju razvijeno vlastito gospodarstvo nemaju osobitu šansu u razvoju turizma. Nacionalni bruto proizvod se može povećati preko turizma samo kada se na turističkom tržištu ponudi vlastita roba. Strana roba predstavlja uvoz, a uvoz predstavlja trošak pa je u tom slučaju turizam prepoznat kao veliki potrošač koji opsegom potrošnje prelazi opseg prihoda. Kada se govori o 21. stoljeću, ono započinje novim trendom.

Zemlje u razvoju, pa i one najmanje razvijene, stjecanjem općih svjetskih gospodarskih i političkih prilika dobivaju nove poticaje za razvoj. Opći, pa premda i vrlo spori gospodarski rast većine tih zemalja potaknuo je rast kupovne moći domaćeg dijela stanovništva što se, kada je turizam u pitanju, manifestiralo na dva načina. Prvenstveno, stvarao se domaći kapital koji je uz pomoć stranih investitora pokrenuo

²⁹ Cruz J: *Many developing countries choose tourism as a developing option: reasons, challenges and opportunities*; 2015., dostupno na https://www.academia.edu/14486497/Many_developing_countries_choose_tourism_as_a_developing_option_Discuss_the_reasons_challenges_and_opportunities_such_a_choice_represents_using_cases_studies_to_illustrate_your_arguments, pristupljeno 18.6.20.

³⁰ Proleksis enciklopedija, <https://proleksis.lzmk.hr/49169/>, pristupljeno 16.9.20.

izgradnju nužne infrastrukture za razvoj turizma, nedostatak koje je bio jedan od krupnih razloga zašto se u prethodnom razdoblju nisu ostvarivala očekivanja od turističkog razvoja. Drugo, povećanje kupovne moći lokalnog stanovništva pretvorilo je barem onaj njezin najjači gospodarski dio u zainteresiranu turističku potražnju.

Posebno dojmljivi primjeri za ove tvrdnje dolaze iz mnogoljudnih zemalja, tzv. BRIC skupine koju čine Kina, Indija, Brazil i Rusija. Svaka od tih zemalja se aktivno uključila u svjetski turizam kao receptivno, ali i emitivno područje. Samo krajem prvog desetljeća 21. stoljeća, Rusija je ostvarila 35 milijuna putovanja svojih građana u strana turistička odredišta, dok je Kina ostvarila 47 milijuna takvih putovanja. Zemlje Srednjeg Istoka već duže vrijeme pokazuju veliko zanimanje vlastitih i stranih investitora za razvoj turizma što je uključilo i ovaj dio svijeta u očekivani razvoj. Razvoj turizma u Aziji i Pacifiku stalno raste brže nego što je rastao turizam u drugim dijelovima razvijenog svijeta. 2008.g. je u analizi svjetskog turizma koju je proveo *Economist* utvrđeno kako se u zemljama u razvoju događa istinska turistička revolucija, te da je Treći svijet novo Sredozemlje, a da će Indija, Kina i jugozapadna Azija postati nositelji masovnog turizma. Zemlje u razvoju postaju sve privlačnija odredišta prvenstveno za godišnje odmore, a kako raste kupovna moć građana, one sve više postaju i ozbiljna izvorišta mase turističke potražnje.³¹

Vrednovanje turizma kao čimbenika razvoja gradi se na tri osnovne hipoteze;

1. turizam djeluje na širokom društveno-ekonomskom planu stoga se o njegovom učinku na razvoj može zaključiti samo sagledavajući sve aspekte njegova utjecaja,
2. turizam po svojoj biti i osnovnim opredjeljenjima treba djelovati u funkciji čovjekove emancipacije, dakle pozitivno,
3. turizam može djelovati i negativno ako umnožava otuđene forme života u sredinama u kojima se razvija, a osim navedenog može razviti i druge negativne posljedice na društvo, kulturne i prirodne resurse

Promatrano kroz dane primjere, vidljivo je kako turizam brzo i djelotvorno ostvaruje koristi za zemlje u razvoju, kako ekonomske, tako i društvene, ali je isto tako jasno kako se njegovoj implementaciji treba pristupiti uz pomno planiranje te uzimanje u obzir

³¹Vukonić B.: *Turizam; budućnost mnogih iluzija*, Zagreb, Visoka poslovna škola Utilus, Plejada d.o.o., 2010., str. 184.

svih pozitivnih i negativnih učinaka koje može imati. U nastavku teksta će upravo ti učinci biti detaljnije obrađeni.

Sumarno gledano, moguće je izdvojiti tri najznačajnija utjecaja turizma na razvoj;

1. utjecaj turizma na BDP – razvoj turizma privlači investicije i potiče razvoj infrastrukture,
2. turizam i trgovina – turističku ponudu većinom čine usluge koje karakterizira neodvojivost mjesta proizvodnje od mjesta potrošnje što rezultira konzumacijom dobara i usluga u destinaciji, odnosno zadržavanjem prihoda od prodaje dobara i usluga u destinaciji za razliku od ostalih izvozno orijentiranih aktivnosti koje prate brojna ograničenja,
3. turizam i stvaranje prihoda i radnih mjesta – turizam je radno intenzivna djelatnost; razvojem turizma dolazi do povećane potrebe za radnom snagom, a s obzirom na strukturu djelatnosti, veliki broj zaposlenih ima nizak ili nikakav stupanj obrazovanja što je posebice značajno za gospodarstva u razvoju u kojima obrazovni sustav u velikom broju slučajeva nije razvijen.

Pri odluci o implementaciji turizma, zemlje uživaju veliku podršku u svim sferama i od Svjetske turističke organizacije koja se sukladno svojim opredjeljenjima odlučila utemeljiti novu ST-EP fundaciju (*Sustainable Tourism – Eliminating Poverty*). Postavljeni su i jasni zadaci: ST-EP financira nova istraživanja i nove razvojne projekte uključujući tako održivi turistički razvoj u milenijske razvojne ciljeve Ujedinjenih naroda, posebno kad je riječ o uklanjanju siromaštva. Računa se da je ova Fundacija sponzorirala više od 5000 raznih projekata, što je u svakom slučaju snažna podrška i poticaj daljnjem ukupnom razvoju zemalja koje su najviše pogođene siromaštvom. Tome je pridonio i poseban sporazum o novom Internetu, nazvanom DANTEI, što pomaže u boljoj međusobnoj komunikaciji i razmjeni informacija o razvojnim projektima u području turizma.

3.2.1. Pozitivni utjecaji turizma kao čimbenika razvoja

Prilikom razmatranja turizma kao razvojne strategije, većinom je fokus stavljen na njegove pozitivne utjecaje, primarno ekonomske.

Ono što se čini kao posebno stimulativan učinak turističkog razvoja u zemljama u razvoju, to je posredni učinak što ga razvoj turizma donosi raznim privrednim aktivnostima koje inače primarno nisu vezane za turizam, ali to mogu postati. Time se postiže i ukupan pozitivni učinak na ekonomiku cijele zemlje. Posebno atraktivnim sa stajališta nacionalnih ekonomija zemalja u razvoju pokazuju se različiti proizvodni zanati odnosno pružanje različitih usluga koje se organiziraju individualno, a temelje se na osobnom radu. Time se postiže i veća zaposlenost stanovništva koja je kod nekih, danas razvijenih zemalja svijeta, bila osnovica ekonomskog učinka turizma.³²

Na razini globalnih razvojnih politika pojedinih zemalja, posebno zemalja u razvoju, to znači da sveukupne koristi od turizma prelaze vrijednosti ukupnih troškova koje izaziva ovaj razvoj. Ukupne koristi koje proizlaze za neku sredinu iz razvoja turizma treba gledati uvijek u okviru svih mogućih utjecaja koje ovaj razvoj izaziva u životu takve sredine. Razvoju turizma treba prilaziti planski, integralnim pristupom koji respektira ravnomjerno sve elemente takvog razvoja i njegovih implikacija. Komparativna snaga turizma se pokazuje kapitalnim efektom koji je za turizam nizak. Priroda poslovanja u turizmu je takva da prevladavaju usluge i da su troškovi po jedinici visoki pa je akumulacija relativno malena, a uložena sredstva se sporo vraćaju.³³

Prema navedenom mogu se izdvojiti sljedeće koristi od turizma:

- Razvoj sekundarnih industrija koje podržavaju turizam poput poljoprivrede, industrije, transporta i usluga,
- Turizam je radno intenzivna djelatnost koja zapošljava veliki broj ljudi u različitim industrijama,
- Turizam ovisi o prirodnom i kulturnom kapitalu, omogućuje razvoj u zemljama koje nemaju izvoz,
- Turizam može doprinijeti razvoju i smanjenju siromaštva na brojne načine,
- Ekonomske koristi.

Turizam doprinosi smanjenju siromaštva pružajući zaposlenje i raznolike prilike za život. Na ovaj način se smanjuje ranjivost siromašnih kroz povećanje ekonomskih

³² Manzoor F. i sur.: *The Contribution of Sustainable Tourism to Economic Growth and Employment in Pakistan*, International Journal of Environmental Research and Public Health, 2019., dostupno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6801594/>, pristupljeno 31.8.20.

³³ Vukonić B. i Keča K.: op.cit., str. 271.

prilika koje su dostupne kako pojedincima, tako i cijelim kućanstvima. Ublažavanju siromaštva doprinosi i porezni sustav. Kroz porezne doprinose, potiče se i razvija zdravstvo, školstvo i razvoj infrastrukture.³⁴ Kroz ovaj jednostavan primjer se može vidjeti kako je za razvoj gospodarstva pojedine zemlje dovoljan samo jedan "pokretač" čijim razvojem dolazi do lančane reakcije i višestrukih koristi za stanovništvo.

Omjer indirektnih i turizmom induciranih doprinosa turizma gospodarstvu neke zemlje je relativno niži u slabije razvijenim gospodarstvima zbog zakona, nepravednih plaća i visokih iznosa odljeva koji utječu na ekonomske koristi koje osjeća lokalno stanovništvo od turizma. Mala gospodarstva, mala populacija i nedostatak zemljišta u mnoge male otočne zemlje u razvoju čini sklonima financijskim odljevima i nedostatku radne snage. Doprinosi turizma tako mogu biti umanjeni odljevima kroz devizne transakcije.³⁵

Gledajući retrospektivno, turizam ima tendenciju bržeg oporavka od ostalih sektora. Omogućuje valorizaciju slobodnih prirodnih dobara kao što su klima, ljepota pejzaža, čistoća mora i sl. te tako u svom izvornom obliku dobivaju ekonomsku vrijednost (izraženu u cijeni pojedinačnih usluga).

3.2.2. Negativni utjecaji turizma kao čimbenika razvoja

Negativni utjecaji turizma se obično javljaju kada broj posjetitelja prekorači kapacitet nosivosti destinacije te kada se njegov razvoj počne odvijati spontano i nekontrolirano. Iako pozitivni utjecaji imaju snažniji efekt, negativni aspekti mogu prevladati ukoliko se ne rješavaju pravovremeno.

Neki od najistaknutijih negativnih učinaka turizma su:³⁶

³⁴ WTO: Tourism and poverty alleviation, Madrid, 2002., <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284405497>, pristupljeno 29.2.20.

³⁵ UNWTO: Tourism for Development; Volume I: Key Areas for Action, Madrid, 2018., str. 29, <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419760.1>, pristupljeno 6.4.20.

³⁶ UNWTO: Sustainable Tourism for Development Guidebook, Madrid, 2013., str. 16-17, <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284415496>, pristupljeno 4.2.20.

- Turizam je značajan i rastući dionik klimatskih promjena. Trenutno broji oko 5% svjetskih emisija CO₂ koje su uglavnom rezultat prijevoza, ali i funkcioniranja usluga poput smještaja,
- Lokalno zagađenje voda i zemlje uzrokovano lošim upravljanjem otpadom u turističkoj industriji,
- Ugostitelji koji se bave smještajem često koriste velike količine neobnovljivih dragocjenih resursa poput tla, energije i vode. U nekim područjima resort može koristiti višestruko više vode po osobi nego lokalna zajednica s kojom se nadmeću za opskrbu,
- Loše usmjeren razvoj turizma i neodgovarajuće aktivnosti mogu biti vrlo štetni za bioraznolikost osjetljivih područja,
- Turizam može imati negativne učinke na lokalno društvo kroz zabranu pristupa zemlji i resursima potičući tako porast kriminala, seksualnog iskorištavanja i prijetnji društvenim i kulturnim tradicijama i vrijednostima,
- Iako turizam generira veliki broj poslova, unutar sektora se u velikom broju slučajeva nailazi na loše radne uvjete,
- Ekonomski učinak sektora je osjetljiv na utjecaje tržišta, promjene u ekonomskim uvjetima, prirodne nepogode i sigurnosne prepreke iako oporavak može biti rapidan po promjeni navedenih okolnosti.

Svi navedeni negativni učinci naglašavaju potrebu da se turizam pažljivo planira i da se njime oprezno upravlja u zemljama u razvoju. To od vlada zahtjeva uspostavljanje i implementaciju jasnih pravila za kontrolu i upravljanje sektorom u suradnji sa svim dionicima u turizmu. O osjetljivosti sektora svjedoči i aktualna situacija s pandemijom bolesti COVID-19 koja je ograničila, ali i privremeno zaustavila turistička putovanja.

Prilikom odlučivanja o implementaciji turizma kao razvojne strategije stoga treba voditi računa kako o pozitivnim, tako i o negativnim utjecajima koje ima turizam, ali i o ograničenjima, odnosno prijetnjama s kojima bi se mogli suočiti. Razvoj turizma privlači strane investitore što u konačnici može rezultirati dominantnim udjelom stranog vlasništva koji posljedično oduzima mogućnost odlučivanja lokalnom stanovništvu, gubitak pristupa osnovnim resursima i raseljavanje stanovništva radi izgradnje turističke infrastrukture. Turizam je osjetljiv na promjene u svjetskoj ekonomiji, na razinu sigurnosti i stabilnosti u zemlji ali i prirodne katastrofe.

3.3. Uloga države u implementaciji turizma kao razvojne strategije

Kada se govori o zemljama u razvoju, Vlade država igraju ključnu ulogu u usmjerenju razvoja zemlje. S obzirom na brojne pozitivne i u kratkom roku vidljive učinke, orijentacija zemalja na turizam jedna je od najčešće odabranih strategija razvoja. Kako je već utvrđeno tijekom rada, najveće koristi za receptivnu zemlju se ostvaruju razvojem međunarodnog turizma zbog značajnih inozemnih novčanih priljeva. S ciljem razvoja turizma na razini države, nužno je osim kvalitetnog i dugoročno održivog plana razvoja osigurati i legislativni okvir koji će omogućiti nesmetan napredak sektora.

Međunarodnu suradnju pa i nastanak međunarodnih organizacija iz područja turizma potaknula je njegova masovnost i utjecaji globalizacije. Time je uočeno da je jedino međunarodnom suradnjom moguće stvoriti pravni okvir turizma koji će omogućiti ravnopravni položaj svih dionika. Tako su doneseni brojni sporazumi, pravilnici i mjere koji bi omogućili potonje. Neki od najznačajnijih sporazuma su; Opća deklaracija ljudskih prava, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Europska socijalna povelja, direktive u području prijevoza putnika i prtljage u svim vrstama prometa, ujednačavanju i sadržaju putnih isprava itd. Neke od mjera koje mogu podržati, ali i ograničiti turizam su porezna politika i vizni režim. Turističko planiranje na međunarodnoj razini koje teži eliminiranju ograničenja odnosi se na međunarodne organizacije (s utjecajem u turizmu), međunarodnu legislativu (interdisciplinarna područja, okoliš, kulturna baština, trgovina, radni odnosi i prijevoz), međunarodne sporazume u turizmu te regionalno postupanje (dogovori između zemalja).³⁷

Lokalne i nacionalne vlasti teže lokalno pokrenutom i inovativnom rastu kako bi uspjeli diversificirati svoja gospodarstva pritom štiteći okoliš. Fokus na razvoj i involviranost lokalne zajednice se potiče u mnogim zemljama kao alat za postizanje održivog razvoja uključujući Republiku Južnu Afriku, Republiku Keniju, Republiku Kostariku, Republiku Bocvanu i Narodnu Demokratsku Republiku Laos. Turizam u nekim zemljama u razvoju, posebice zemljama subsaharske Afrike, teško ostvaruje svoj potencijal zbog loše turističke infrastrukture, slabe turističke organizacije i oskudnih neto prihoda od turizma. Uzrok tomu je što su brojna poduzeća u vlasništvu kompanija sa sjedištem u

³⁷ Gržinić J., op.cit., str. 230-231.

razvijenim zemljama koje u fokus stavljaju profit, a ne dobrobit i razvoj lokalne zajednice.³⁸

Upravo kroz ovaj segment se ogleda problematika rada. Bez obzira na brojne pozitivne učinke turizma, teško je njegovom implementacijom pokrenuti cijelo gospodarstvo bez izazivanja neželjenih negativnih posljedica, posebice u zemljama bez osnovne infrastrukture na koju bi se razvoj oslonio.

Uloga države je spoznati razvojne čimbenike od interesa kao što su mjesto, namjena zemljišta, kapacitet nosivosti i analize utjecaja turizma. Konzultanti planiranja i Vlade zemalja dužni su probuditi potrebu za planiranjem turizma, identificirati strukture i procese razvoja turizma te procijeniti prirodne izvore i analizirati utjecaje razvoja turizma. Nacionalno planiranje trebalo bi se voditi sljedećim koracima; unutaragencijska kooperacija, javno-privatna suradnja, otkrivanje potencijala, unutar destinacijska kooperacija, okolišna pitanja, sezonalnost, informacije i upute, promocija, istraživanje i edukacija. Kontinuirano praćenje i oživljavanje je osnova za održavanje valjanog dizajna ili faze provedbe projekta. Proces se temelji na informiranju, educiranju i kooperaciji. Model regionalnog planiranja sugerira najmanje deset faza procesa kao posljedica zajedničkog rada na svim razinama, a to su; ciljevi, analiza potencijala, analiza tržišta, scenarij, konzultacije, detaljne procjene za gospodarstvo i održivost okoliša, infrastrukturna podrška, implementacija, konzultacije te pregled-povratna veza.³⁹

Intervencije na razini države su od velikog značaja, iako pojedina poduzeća ili drugi inicijatori imaju mogućnost pokretanja turističkih aktivnosti, uloga države je neizostavan element koji u konačnici ima presudnu ulogu. Država je ta koja treba osigurati sredstva za provedbu projekata, osigurati osnovnu infrastrukturu nužnu za početak razvoja turizma (prometna dostupnost, signalizacija, informacije), omogućiti logističku podršku zainteresiranim dionicima te osigurati edukaciju za potrebni kadar. Može se zaključiti kako individualne inicijative bez podrške države nemaju mogućnost ostvarivanja značajnih rezultata.

³⁸ Cobbinah P.B., Black R., Thwaites R: *Tourism Planning in Developing Countries: Review of Concepts and Sustainability Issues*, 2013., dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/259716768_Tourism_Planning_in_Developing_Countries_Review_of_Concepts_and_Sustainability_Issues, pristupljeno 29.8.20.

³⁹ Gržinić J.: op.cit., str. 266-268.

4. Otočne zemlje – komparativna analiza razvoja u međunarodnom turizmu

Materija obrađena tijekom ovog poglavlja predstavlja istraživački dio rada. U svrhu istraživanja utjecaja međunarodnog turizma na razvoj izrađena je komparativna analiza odabranih zemalja. Odabrane su četiri otočne zemlje koje se klasificiraju kao zemlje u razvoju, a koje su u svoje opće razvojne planove implementirale turizam. Od zemalja u razvoju za uzorak su odabrane otočne zemlje s obzirom da zbog svojih geografskih obilježja u velikom broju slučajeva imaju probleme s probijanjem na tržištu. Za uzorak istraživanja su odabrane zemlje s područja Afrike, Srednje Amerike te Mikronezije s nastojanjem da se i regionalno obuhvate slabije razvijena područja te je riječ o površinom dvije manje i dvije veće zemlje. Uzorak istraživanja čine Sejšeli, Kiribati, Kuba i Madagaskar.

Istraživanje polazi od iznošenja teorijske podloge kojom će se dati bolji uvid u obilježja otočnih država u turizmu te će se veća pažnja posvetiti utjecajima koje turizam može imati na njihov razvoj, a zatim će se obraditi svaka od odabranih zemalja pojedinačno. Pojedinačno izneseni podatci za svaku zemlju bit će potom uspoređeni prema odabranim parametrima, bit će izneseni zaključci o utjecajima te prijedlozi i preporuke za budući razvoj.

Kao parametri komparativne analize su odabrani veličina zemlje (površina), stupanj opće razvijenosti prema UN-u, HDI, klasifikacija prema podacima Svjetske banke, udio turizma u BDP-u zemlje te odabrani primarni sektor u daljnjem razvoju.

Istraživanjem se nastoji potkrijepiti hipoteza postavljena u uvodnom dijelu. Svrha je proučiti i ukazati na utjecaje koje turizam ima na razvoj zemalja u razvoju.

4.1. Obilježja otočnih država u turizmu

Iako svaka država, pa i ona najmanja predstavlja jedinstveni entitet, otočne države, posebno one slabijeg gospodarskog razvoja imaju zajedničke značajke.

Ranjivost ekonomija i obrazaca ponašanja u međunarodnim odnosima, različitost prirodne osnove, pripadanje određenom (većinom jednom) klimatskom pojasu, prirodni resursi, udaljenost od vanjskih tržišta, veći troškovi transporta i sama isplativost pojedinih gospodarskih grana neki su od glavnih problema otočnih država. Otočne države, posebice one male imaju slab utjecaj kada su u pitanju utjecaji na globalnu politiku te se njihove prijedloge i interese u većini slučajeva zanemarivalo ili odbijalo.⁴⁰

Turizam predstavlja značajnu ekonomsku priliku i pokretač je razvoja otočnih država. Dok njihova veličina i udaljena lokacija za većinu gospodarskih sektora predstavljaju teret, u turizmu se one promatraju kao konkurentske prednosti. U kombinaciji s bogatom bioraznolikošću, živopisnim krajolicima i jedinstvenom kulturom čine izrazito atraktivne turističke destinacije.⁴¹

Čimbenik koji je najbitniji za sam nastanak otočnih država je proces dekolonizacije koji je započeo u drugoj polovici 19.st., a razvoj turizma na otocima je uvelike pratio industrijski razvoj u svijetu pa se tako prva značajnija putovanja odvijaju tek u 20.st. S obzirom na navedeno, otočne države se relativno kasno uključuju u međunarodne i svjetske tokove kao posljedica zemljopisne udaljenosti, izoliranosti i političke ovisnosti.

Sudbinu postupne dekolonizacije su prošle i Pacifičke otočne zemlje, takozvane PIC zemlje. Nakon dekolonizacije, problem razvoja ovih zemalja je napokon bio u njihovim rukama, a njihove Vlade su, prema primjeru ostalih zemalja u razvoju, sve ozbiljnije razmatrale implementaciju turizma kao njihove "karte za razvoj". Turizam se smatra ključnim pokretačem gospodarstva nekoliko PIC zemalja, a u ostalima postaje sve značajniji. Međutim, rast turizma u ovim zemljama je i dalje manji od svjetskog prosjeka. Ove otočne zemlje se većinom klasificiraju kao odmorišne destinacije s primarnim atrakcijama kao što su more, sunce i (ponegdje) pijesak. Udio turizma u BDP-u cijele skupine iznosi u prosjeku 11,9%, ali je vrlo neravnomjerno raspoređen po zemljama unutar skupine. Zemlje PIC skupine premda se nalaze na istom području imaju jako bogatu i raznoliku kulturu u kojoj leži veliki potencijal za daljnji razvoj turizma.⁴²

⁴⁰ Kurečić P.: *Problematika definiranja malih država*, Hrvatski geografski glasnik 74/2, 2012., str. 89-112.

⁴¹ Sustainabletravel; <https://sustainabletravel.org/small-islands/>, pristupljeno 4.8.20.

⁴² Harrison D. i Pratt S.: "Tourism in Pacific Island Countries" u *Contemporary Tourism Reviews*, urednik: Cooper C., Goodfellow Publishers, 2013., dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/255730533_Tourism_in_Pacific_Island_Countries, pristupljeno 30.8.20.

Izazovi prirodne osnove, posebice klimatske promjene su jedan od najutjecajnijih čimbenika na planiranje razvoja. Globalno zatopljenje uzrokuje podizanje razine mora, a najviše razloga za zabrinutost zbog vrlo niskog reljefa (koraljni otoci, atoli) imaju države Mikronezije te Maldivi. One su iznimno ugrožene podizanjem razine mora, koje će ako se nastavi, dovesti do uništenja njihovih obala i smanjenja životnog prostora, uništenja koraljnih grebena te prodora slane morske vode u vodonosne slojeve.⁴³

Razvoj turizma u otočnim državama uvelike ovisi o ponudi smještajnih kapaciteta i pratećih turističkih usluga među kojima je prijevoz do i unutar destinacije od velikog značaja stoga su investicije u kapitalna dobra od velike važnosti. Velik broj investicija dolazi od direktnih inozemnih ulaganja, a njihova realizacija ovisi o samoj isplativosti projekta, ali i administrativno-zakonskim regulativama i procesima, rizicima te političkoj stabilnosti u samoj zemlji. Na vladama zemalja je da omoguće što jednostavniji proces investiranja u vlastitu zemlju, ali uz očuvanje vlastitog integriteta i kulture.

4.2. Utjecaj turizma na razvoj

Razvoj turizma rezultira različitim utjecajima na destinaciju, a najznačajniji su ekonomski, okolišni i socio-kulturni utjecaji. Turizam isto tako utječe na sve dionike, a moguće ih je izdvojiti u četiri veće skupine korisnika; individualna poduzeća, turističke destinacije, organi javne vlasti receptivnog turističkog područja te potrošači i populacija emitivnih turističkih zemalja. Svaki od tih korisnika utjecaje turizma doživljava individualno.

S obzirom da se razvoj razmatra kao kvalitativni pojam nužno je obuhvatiti sve utjecaje turizma. Turizam utječe na platne bilance zemalja, generira veliki broj poslova, poboljšava životne standarde stanovništva, akumulira inozemne rezerve, potiče rast proizvodnje dobara i usluga te povećava prihode vlada od profita i poreza. Kroz turistička putovanja ujedno se omogućava prijenos dohotka iz razvijenih u zemlje u

⁴³ P. Kurečić: op.cit. str. 89-112.

razvoju.⁴⁴ Iako ima brojne pozitivne utjecaje, jedan od istaknutih negativnih utjecaja je utjecaj na okoliš, prvenstveno na prirodnu osnovu.

Prirodna osnova se sve više prepoznaje kao ključni faktor u turizmu s obzirom da je često sama po sebi turistička atrakcija. Negativni utjecaji mogu uključivati eroziju tla, zagađenje rijeka i marina, narušavanje prirodnih staništa, porast količine otpada, prometno zagađenje, zagađenje zraka, zagađenje bukom, prenapučenost i prekomjernu izgradnju. S druge, pozitivne strane, turizam može doprinijeti svijesti o potrebi zaštite značajnih krajolika i kulturnih dobara te potaknuti na korištenje prihoda od posjetitelja za očuvanje i održavanje ugroženih lokaliteta. Turizam potiče na zaštitu prostora te razvoj i korištenje obnovljivih i alternativnih izvora energije, a ima i potencijal regeneracije izgrađenog okoliša i revitalizacije napuštenih objekata.⁴⁵

Turizam kao čimbenik gospodarskog razvoja je značajan zbog njegova doprinosa razvoju nacionalnog gospodarstva. Kombiniranje proizvodnih čimbenika u turizmu; prirodnih i antropoloških resursa, kapitala i rada temelji se na ekonomskim ciljevima stvaranja nove vrijednosti. Deset je glavnih ekonomskih funkcija turizma oko kojih se slaže većina autora;⁴⁶

- multiplikativna funkcija,
- funkcija zapošljavanja,
- funkcija uravnoteženja platne bilance,
- funkcija razvoja nedovoljno razvijenih područja,
- funkcija poticanja međunarodne razmjene dobara,
- indukcijska funkcija,
- apsorpcijska funkcija,
- integracijska funkcija,
- akceleracijska funkcija.

⁴⁴ Paramati S.R., Alam S. i Chen C.: *The Effects of Tourism on Economic Growth and CO2 Emissions: A Comparison between Developed and Developing Economies*, SAGE Journal of Travel Research, 2016., dostupno na: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0047287516667848>, pristupljeno 30.8.20.

⁴⁵ Mason P. (2003.): *Tourism Impacts, Planning and Management*, Butterworth Heinemann, Oxford, dostupno na: <https://www.economy.gov.ae/Publications/Tourism%20Impacts,%20planning%20and%20Management.pdf>, pristupljeno 30.8.20.

⁴⁶ Bartoluci M., op.cit., str. 37.

Sve ekonomske funkcije nemaju jednaku važnost za razvoj određene zemlje ili regije. Temeljne funkcije su multiplikativna, konverzijska i razvojna funkcija. Ključna je snaga teorije multiplikatora prelijevanje bruto vrijednosti iz djelatnosti u djelatnost pokrećući na taj način nove gospodarske aktivnosti ili novu potrošnju.

Svako nacionalno gospodarstvo daje posebnu važnost inozemnoj turističkoj potrošnji kojom dolazi do odljeva novčane mase u nacionalnom bogatstvu emitivne zemlje te nakon ostvarene potrošnje do istovremenog priljeva te povećanja BDP-a receptivne turističke zemlje.⁴⁷

Među osnovne ekonomske učinke koji se ostvaruju razvojem turizma ubrajamo;⁴⁸

- aktiviranje turističkih potencijala,
- omogućavanje turističkog privređivanja,
- razvoj prometnih kapaciteta,
- zapošljavanje turističkih i drugih komplementarnih kapaciteta,
- povećanje zaposlenosti,
- aktiviranje nerazvijenih područja,
- povećanje međunarodne razmjene rada i usluga,
- poboljšanje devizne bilance,
- stimuliranje gospodarskih tokova među područjima i sudionicima turističkog procesa.

Iako se ekonomski utjecaji prvenstveno promatraju kroz brojke, oni posljedično imaju i značajne sociološke implikacije. Sociološki utjecaji su tim veći što su razlike između domicilne skupine i posjetitelja veće, bilo da se radi o razini prihoda i opće razvijenosti, kulturi, sustavima vrijednosti, religiji ili nečem drugom. Ove utjecaje je kao i ekonomske i ekološke moguće klasificirati na pozitivne i negativne.

Jedan od najznačajnijih negativnih utjecaja turizma proizlazi od prevelike posjećenosti, odnosno nepoštivanja kapaciteta nosivosti destinacije što uzrokuje nezadovoljstvo kako među lokalnim stanovništvom, tako i među turistima. Najznačajniji pozitivni utjecaji turizma na društvo i kulturu su:⁴⁹

⁴⁷ Pirjevac B. i Kesar O., op.cit., str. 156.

⁴⁸ Vukonić B. i Keča K., op.cit., str. 152/ 153.

⁴⁹ Mason, P. (2017): "The Sociocultural Impacts of Tourism" u *Geography of Tourism*, urednik: Mason, P., Oxford: Goodfellow Publishers, dostupno na:

- kreiranje poslova,
- revitalizacija siromašnih neindustrijaliziranih regija,
- revitalizacija lokalne umjetnosti, zanata i tradicionalnih kulturoloških aktivnosti,
- oživljavanje socijalnog i kulturnog života lokalne zajednice,
- obnavljanje lokalnih arhitektonskih tradicija,
- promocija potrebe za očuvanjem područja od posebnog značaja,
- poticanje socijalne mobilnosti.

Razvoj turizma je u početnim fazama većinom dobro prihvaćen od strane lokalnog stanovništva, no njegovim daljnjim razvojem, povećanim brojem turističkih dolazaka i eventualnim narušavanjem komoditeta lokalnog stanovništva može doći do određene razine antagonizma. Retrogradno promatrano, brojna gospodarstva su kroz isključivi fokus na profite i ekonomske utjecaje zanemarila i ugrozila vlastite resurse, kako okolišne, tako i ljudske stoga je pri implementaciji turizma bitno voditi računa o održivom konceptu i uvažavanju svih utjecaja turizma.

4.2.1. Madagaskar

Madagaskar je otočna država koja se nalazi na jugoistočnoj obali Afrike. Četvrti je po veličini otok na svijetu odvojen od kopna Mozambičkim kanalom. Površina mu iznosi 587000 km², a otok broji oko 25,6 milijuna stanovnika. Otok se može uzdužno podijeliti u tri reljefne cjeline; istočni priobalni dio, centralnu zonu te nizine na zapadu. Klima je pretežito tropska ali jako promjenjiva i karakteriziraju je dva godišnja doba/ sezone; mokra i suha. Većinu stanovništva čini narod Malagasy koji je podijeljen u 20-ak etničkih skupina, a službeni jezik dijeli isti naziv – *malagasy*.⁵⁰

Od 16.-19.st. otokom je vladalo domorodačko Merina kraljevstvo, a 1896.g. otok osvajaju Francuzi i pretvaraju ga u svoju koloniju. Ponovnu neovisnost otok stječe 1960.g.⁵¹

https://www.goodfellowpublishers.com/free_files/Chapter%208-5f0c4f81b8fd1f42649e3e24a8dff029.pdf, pristupljeno 30.8.20.

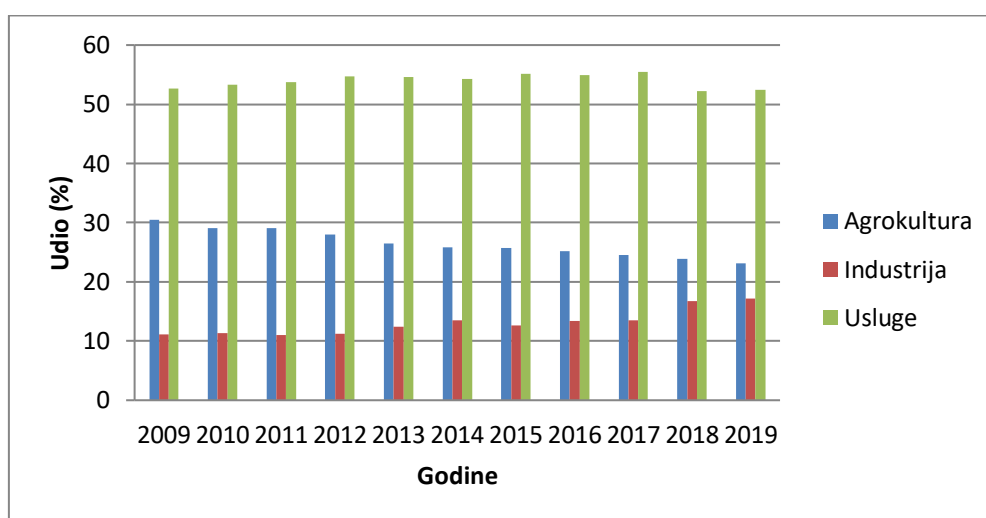
⁵⁰ Britannica: <https://www.britannica.com/place/Madagascar/Demographic-trends>, pristupljeno 21.7.20.

⁵¹ Allen P.M.: *Madagascar: Conflicts of Authority in the Great Island*, New York, Routledge, 2018., dostupno na:

Gospodarstvo Madagaskara je većinom neregulirano s brojnim neiskorištenim resursima, bez tržišta, slabim pravnim sustavom i visoko korumpiranom vlasti. Država se suočava s izazovima poboljšanja obrazovanja, zdravstvenog sustava, brige o okolišu i potrebe da potakne dugoročni ekonomski rast.⁵²

Gospodarstvom Madagaskara dominiraju usluge, agrokultura i industrija što je jasnije vidljivo na grafičkom prikazu (Grafikon 3).

Grafikon 3: Raspodjela BDP-a Madagaskara po sektorima

Izvor: Statista; Madagascar – raspodjela BDP-a po sektorima

<https://www.statista.com/statistics/460387/share-of-economic-sectors-in-the-gdp-in-madagascar/>, pristupljeno 21.7.20.

Kao što je vidljivo i iz grafičkog prikaza, usluge u koje pripada i turizam čine preko polovine doprinosa ukupnom BDP-u te je riječ o konstantnoj dominaciji navedenog sektora posljednjih deset godina. Prihodi od izvoza su većinom ostvareni od prodaje tekstila, vanilije, klinčića, ribe i različitih prehrambenih proizvoda.

Turisti na Madagaskar dolaze većinom zbog bogatstva prirodne osnove, odnosno kao glavni motiv putovanja se ističe boravak u prirodi. U usporedbi sa zemljama u okruženju, turistički sektor Madagaskara je razmjerno malen. Većina posjetitelja su

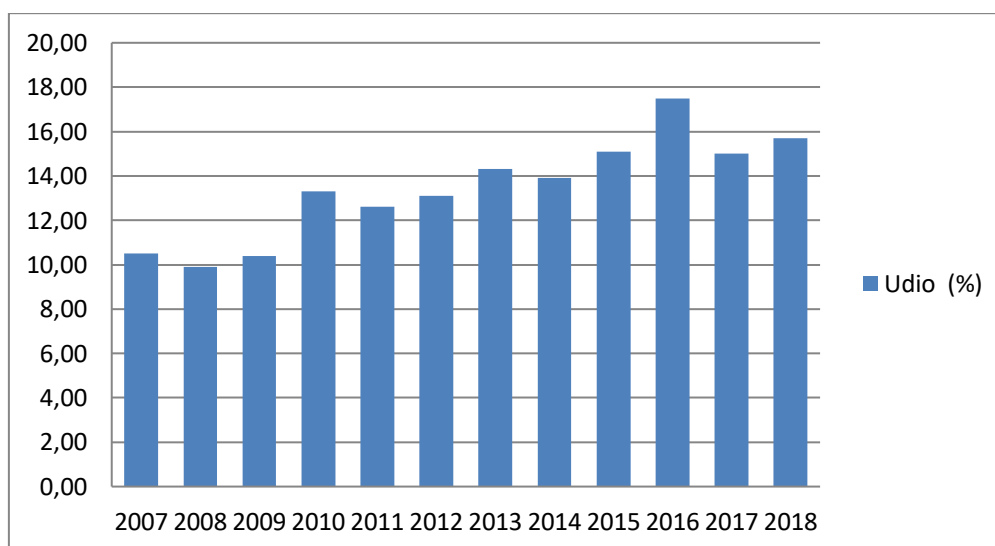
https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=96ulDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT10&dq=madagascar+independence&ots=jMCMg9yDEN&sig=oWUoA47cshPalhSCW2GVuhnrSxM&redir_esc=y#v=onepage&q=madagascar%20independence&f=false, pristupljeno 30.8.20.

⁵² CIA: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ma.html>, pristupljeno 21.7.20.

Europljani, najviše Francuzi. Razlog slabije posjećenosti se može potražiti u prometnoj dostupnosti, kako do, tako i unutar same destinacije. S obzirom na mali broj letova koji dolaze na otok, sam dolazak je dosta skup. Teško se kretati i po samom otoku, ceste su u lošem stanju, a letovi unutar zemlje su većinom nepouzdati i skupi. Kombinacija loše infrastrukture i visokih troškova onemogućuje Madagaskaru veći zamah u razvoju turizma s obzirom da nije prihvatljiv niti *budget* putnicima niti onim luksuznim te ostaje selektivna destinacije za ljubitelje prirode i avanture.⁵³

Prema podacima za 2018., udio turizma u BDP-u Madagaskara iznosi 15,7 % što ukoliko se usporedi s udjelom od 5,7% 1999.g. čini prosječni rast od 6,94 % godišnje. Udio turizma u BDP-u Madagaskara moguće je lakše pratiti prema grafičkom prikazu u nastavku teksta (Grafikon 4).

Grafikon 4: Udio turizma u BDP-u Madagaskara 2007.-2018.g.

Izvor:Knoema; Madagaskar – doprinosi turizma BDP-u,

<https://knoema.com/atlas/Madagascar/topics/Tourism/Travel-and-Tourism-Total-Contribution-to-GDP/Contribution-of-travel-and-tourism-to-GDP-percent-of-GDP>,

pristupljeno 10.8.20.

Madagaskar je jedna od zemalja koja se unatoč bogatstvu resursa bori sa siromaštvom. Iako turistički pokazatelji pokazuju relativno velik postotak (preko 15%)

⁵³ I. Scales: *Conservation and Environmental Management in Madagascar*, Routledge 2014, https://www.researchgate.net/publication/280610615_Tourism_Conservation_and_Development_in_Madagascar_Moving_Beyond_Panaceas, pristupljeno 2.8.20.

ukupnog udjela u BDP-u koji raste iz godine u godinu, to i dalje nije dovoljno da se gospodarstvo pronađe na popisu razvijenih zemalja.

Izuzev klimatskih problema kojima je geografski podređen te borbe s osnovnom infrastrukturom (struja, voda...) koja još uvijek nije dostupna u svim kućanstvima te pothranjenošću, Madagaskar je u posljednjih nekoliko godina bilježio dobar rast i napredak koji je prvenstveno rezultatom političke stabilnosti koja je omogućila ponovno otvaranje tržišta i potaknula strukturalne reforme.⁵⁴

Madagaskar pripada u skupinu najmanje razvijenih zemalja (LDC). Prema podacima iz 2018. HDI iznosi 0,521 što zemlju svrstava u slabo razvijene rangirajući se kao 162. na uzorku 189 zemalja,⁵⁵ a prema podacima Svjetske banke se smatra zemljom niskih prihoda.⁵⁶

Turizam se na Madagaskaru počeo razvijati s obzirom na bogatu resursnu osnovu, no značajniji razvoj turizma nije moguć zbog nepodržavajuće infrastrukture. Upravo je na primjeru Madagaskara vidljivo kako gospodarski razvoj i razvoj turizma ne mogu funkcionirati kao dvije odvojene struje.

4.2.2. *Sejšeli*

Republika Sejšeli je otočna država, nalazi se u Indijskom oceanu, sjeveroistočno od Madagaskara. Površina države iznosi 455 km² i smatra se najmanjom Afričkom zemljom po površini i broju stanovnika. Klima je tropska i odlikuju je dvije sezone. Reljefno se otočje dijeli na dvije skupine, jednu skupinu čini 47 otoka grupiranih oko otoka Mahe koji su granitnog postanka, a ostalih 74 su koraljni. Sejšeli obuhvaćaju ukupno 115 otoka podijeljenih u 27 administrativnih regija i broje oko 90 tisuća stanovnika koji većinom žive na tri najveća otoka; Mahe, Praslin i La Digue.⁵⁷

Otočje Sejšela su otkrili Europljani početkom 16.st. do kada je bilo nenaseljeno. Dugotrajna borba između Francuske i Velike Britanije za prevlast je završila 1814.g.

⁵⁴ Svjetska banka; <https://www.worldbank.org/en/country/madagascar/overview>, pristupljeno 10.8.20.

⁵⁵ UNDP, http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/MDG.pdf, pristupljeno 19.9.20.

⁵⁶ Svjetska banka, <https://data.worldbank.org/country/madagascar>, pristupljeno 19.9.20.

⁵⁷ Službene turističke stranice Sejšela, <https://www.seychelles.travel/en/discover>, pristupljeno 18.9.20.

kada je otočje ustupljeno Velikoj Britaniji. Za vrijeme kolonijalne vlasti se kao glavna ekonomska grana razvijala poljoprivreda bazirana na plantažama. Neovisnost su Sejšeli stekli 1976.g. formirajući se kao socijalistička jednostranačka država sve do usvajanja novog Ustava i prvih slobodnih izbora 1993.godine.⁵⁸

Od osamostaljenja se BDP *per capita* povećao sedam puta u odnosu na razdoblje prije. Rast je predvođen turizmom i ribolovom (primarno tunolov). Vlada potiče inozemne investicije u hotele i turističke usluge istovremeno nastojeći smanjiti ovisnost gospodarstva o turizmu kroz promociju razvoja *offshore* bankarstva, informacijsko-komunikacijskih tehnologija te obnovljive energije.

Prema Nacionalnoj strategiji razvoja 2019.-2023.g., prvoj od tri koje će biti objavljene i koje će predvoditi razvoj zemlje do 2033.g., razvoj zemlje se bazira na šest stupova; dobro upravljanje, ljudi kao ključ razvoja, socijalna kohezija, inovativna ekonomija, transformacija gospodarstva, ekološka održivost i elastičnost. Iako je nakon transformacije s poljoprivrednog na gospodarstvo bazirano na uslugama turizam predvodio ekonomski razvoj i danas čini oko četvrtine BDP-a zemlje i zaposlenosti, za buduće razdoblje se planira nova transformacija gospodarstva vođena modelom rasta baziranog na produktivnosti i povećanoj diverzifikaciji.

Turizam se na Sejšelima počeo razvijati od otvaranja prve međunarodne zračne luke 1971.g. i od tada je jedan od osnovnih nositelja gospodarstva zemlje. Prema motivu turističkih dolazaka, na Sejšelima je najzastupljeniji odmorišni turizam (sunce-more-pjesak), a slijede ga ekološki, kulturni, nautički i krizing turizam.⁵⁹ Prema izvješću turističke konkurentnosti koje izdaje Svjetski ekonomski forum, Sejšeli zauzimaju 62. mjesto u konkurenciji 140 zemalja.⁶⁰

Prema master planu za turizam, posljednje ažuriranom 2018. godine, osim doprinosa turizma u direktnoj potrošnji na klasični spektar turističkih usluga, zanimljiviji su indirektni doprinosi u kojima se ističu investicije u turistički sektor koje se odnose na izgradnju novih hotela, ulaganje u nove zrakoplove i zrakoplovni promet, ulaganja Vlade u marketing, unapređenje administracije i IT usluga, sigurnost, sanitetske usluge te na očuvanje kulturne i prirodne baštine. Ukupni doprinosi se tako sumarno odnose

⁵⁸ CIA, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/se.html>, pristupljeno 18.9.20.

⁵⁹ Ministarstvo turizma Sejšela, http://tourism.gov.sc/wp-content/uploads/2019/07/SEYCHELLES-TOURISM-MASTER-PLAN_PART1-SITUATIONAL-ANALYSIS.pdf, pristupljeno 18.9.20.

⁶⁰ WEF, http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2019.pdf, pristupljeno 18.9.20.

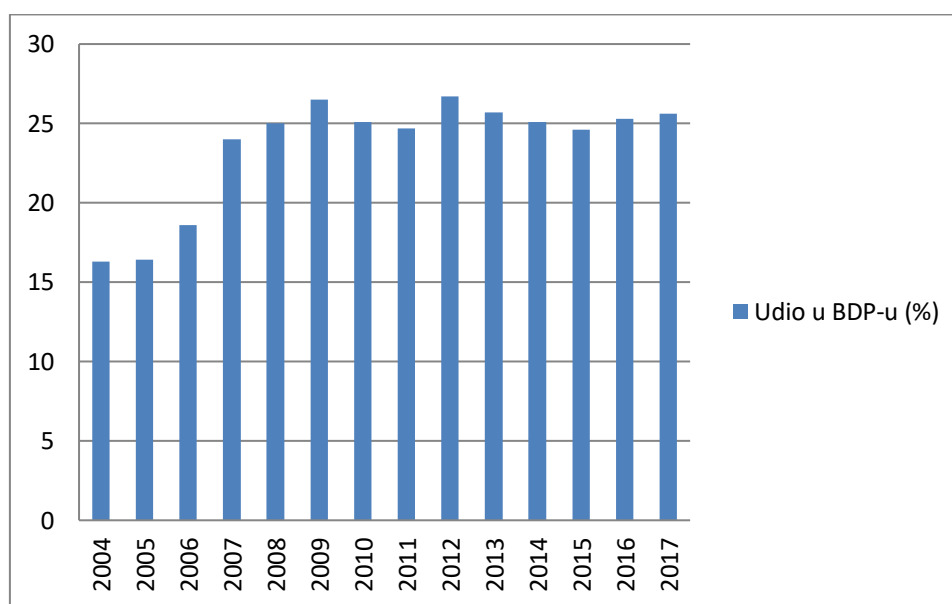
na gospodarstvo, zapošljavanje, razvoj infrastrukture te očuvanje kulturne i prirodne baštine.

Sejšeli se smatraju luksuznom destinacijom kojoj su primarna atrakcija plaže, a kao aktivnosti su najzastupljenije ronjenje i pješačenje.

Projekcije klimatskih promjena na koje turizam ima značajan utjecaj predviđaju da bi koraljni grebeni mogli biti značajno ugroženi ako ne i izumrla do 2040.g. Pojačan intenzitet valova bi mogao izazvati eroziju na velikom broju plaža koje generiraju značajne ekonomske koristi za državu. Predviđaju se i promjene u kišnim razdobljima koje bi posljedično ugrozile dostupnost vode u određenim razdobljima.⁶¹

Može se zaključiti kako je turizam imao više korisnih nego štetnih utjecaja prilikom razvoja i implementacije u gospodarstvo. O ekonomskom značaju govori i pregled udjela turizma u BDP-u zemlje prikazanog u grafikonu niže (Grafikon 5).

Grafikon 5: Udio turizma u BDP-u Sejšela 2004.-2017.g.

Izvor: Master plan turizma Sejšela, dostupno na: http://tourism.gov.sc/wp-content/uploads/2019/07/SEYCHELLES-TOURISM-MASTER-PLAN_PART1-SITUATIONAL-ANALYSIS.pdf, pristupljeno 18.9.20.

⁶¹ Izvješće AIACC-a, http://www.start.org/Projects/AIACC_Project/Final%20Reports/Final%20Reports/FinalRept_AIACC_SI_S90.pdf, pristupljeno 18.9.20.

Prema podacima iz grafikona, vidljivo je kako je značajniji rast turizma ostvaren netom prije ekonomske krize 2008./2009.g. te je u tim, ali i u godinama poslije zadržana približno ista stopa udjela u ukupnom gospodarstvu što govori o stabilnosti sektora u ovoj zemlji.

Ograničeno i kontrolirano planiranje turizma na Sejšelima omogućilo je pozicioniranje zemlje u najpoželjnije destinacije svijeta, ali i očuvanje prirodne osnove koja čini primarni turistički resurs. Ovakvim pristupom je omogućeno postizanje dobrih rezultata i u ekološkim i socio-kulturnim aspektima.

Prema UNDP-ovu izvještaju za 2018., HDI Sejšela iznosi 0,801 što zemlju čini visoko razvijenom, zauzimajući 62. mjesto u konkurenciji 189 zemalja.⁶² Svjetska banka Sejšele svrstava u zemlje visokih prihoda međutim u usporedbi s razinom razvijenosti u svijetu, Sejšeli se prema posljednjem WESP izvještaju i dalje svrstavaju u zemlje u razvoju.⁶³

Danas turizam čini gotovo 30% udjela u BDP-u zemlje. Može se zaključiti kako kvalitetnim planiranjem turizma njegovi pozitivni učinci uvelike nadmašuju negativne. Vlada Sejšela dugoročni razvoj zemlje planira usmjeriti na diverzifikaciju gospodarstva ulažući i dalje u održivi razvoj turističkog sektora.

4.2.3. Kiribati

Kiribati su neovisna otočna zemlja koja se nalazi u Tihom oceanu i pripada skupini otoka Mikronezije. Kiribate čini skupina 33 koraljna otoka podijeljena u tri veće skupine; Gilbertovi otoci, otočje Phoenix i Linijski otoci. Od 33 otoka, 21 je naseljen, a većina stanovništva je koncentrirana na Gilbertovim otocima. Površina Kiribata iznosi 811 km²

⁶² UNDP 2018, http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/SYC.pdf, pristupljeno 18.9.20.

⁶³ WESP 2020, https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/WESP2020_Annex.pdf, pristupljeno 18.9.20.

dok ekskluzivna ekonomska zona pokriva preko 3 milijuna km², a prema podacima iz 2018. na otocima živi 115850 stanovnika.⁶⁴

Otočje je otkriveno u drugoj polovini 18.st. od strane britanskih pomoraca. Velika Britanija je nad dijelom otočja uspostavila protektorat, a 1916. je taj dio postao kolonijom. Dva otoka u sastavu otočja Phoenix je zahtjevao SAD pa je nad njima 1939. uspostavljena zajednička uprava na rok od 50 godina. Za vrijeme Drugog svjetskog rata je otočje bilo pod japanskom okupacijom nakon koje je obnovljena britanska uprava nad Gilbertovim otocima i većem dijelu Linijskih otoka. Gilbertovi otoci s većim dijelom Linijskih otoka stječu neovisnost 1979. godine pod novim imenom – Kiribati, a iste godine im se pridružuje i otočje Phoenix za koje je SAD sporazumno odustao od potraživanja.⁶⁵

Razvoj Kiribata prati veliki broj izazova, a posebice klimatske promjene. Smatra se jednom od najsiromašnijih zemalja Pacifika. U razdoblju od 2014. godine do danas su ostvareni značajni napretci, prvenstveno u primarnom obrazovanju i pismenosti te dostupnosti. Ekonomski rast se prvenstveno temelji na prihodima od ribarstva koji dugoročno gledano ne predstavlja održiv izvor prihoda.

Usvojivši ciljeve održivog razvoja 2015., Vlada je izradila i plan razvoja za razdoblje 2016.-2019.g. nakon kojeg je uslijedio i dokument s 20-godišnjom vizijom razvoja pod nazivom *Kiribati Vision 20 – KV20* i koji pokriva razdoblje do 2036.g. Vizija se temelji na razvoju bogate, zdrave i mirne nacije čiji napredak počiva na zaštiti prirodne osnove i socio-kulturnih koristi ostvarenih kroz ključne sektore razvoja – turizam i ribarstvo.⁶⁶

Neki od ključnih izazova gospodarskog i turističkog razvoja na Kiribatima su zdravstvo, spolna diskriminacija, klimatske promjene te nužnost velikih ulaganja. S obzirom na slabo razvijenu osnovnu infrastrukturu, Kiribati se postavljaju još veći izazovi u turističkoj konkurentnosti u usporedbi sa turistički razvijenim zemljama u okruženju poput Havaja i Fidžija. Glavni otok Tarawan razvojem turizma riskira društveno i ekološko prekoračenje kapaciteta nosivosti, a vanjski otoci koji s obzirom na prirodnu osnovu imaju veći turistički potencijal zahtjevaju velika ulaganja bez garancije povrata

⁶⁴ Nacionalni turistički ured, <https://www.kiribatitourism.gov.ki/kiribati-pacific-ocean-location/>, pristupljeno 19.9.20.

⁶⁵ Kiribati. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=31586>, pristupljeno 19.9.20.

⁶⁶ UN - SDG, <https://sustainabledevelopment.un.org/memberstates/kiribati>, pristupljeno 19.9.20.

s obzirom na broj konkurentskih destinacija u okruženju koje predstavljaju alternativu kako potrošačima, tako i investitorima. Održivi razvoj turizma se na Kiribatima razmatra kao dugoročni cilj za čiju realizaciju najprije treba investirati u razvoj sanitetskih usluga, opskrbu vodom i obrazovanje. Na taj način se ujedno osigurava i ostvarivanje pozitivnih učinaka za stanovništvo i gospodarstvo, a samim time i preduvjet za razvoj održivog turizma.⁶⁷

Prema istraživanju Palmentieri S. (2020.), razvoj održivog turizma predstavlja jedino moguće razvojno rješenje bazirano na zaštiti izvornih prirodnih resursa s ciljem umanjenja štetnih utjecaja klimatskih promjena na cijelo otočje.

Svjetska banka Kiribate svrstava u zemlje s nižim srednjim prihodima,⁶⁸ a prema podacima iz 2018. HDI vrijednost iznosi 0,623 što zemlju svrstava u zemlje s umjerenim razvojem zauzimajući 132. mjesto od 189 promatranih zemalja. U razdoblju od 2000. do 2008.g. HDI je porastao za preko 10% i to najviše u području porasta predviđenog životnog vijeka s rođenjem, prosječnog obrazovanja i porasta BDP-a *per capita* za oko 66 % u razdoblju 1990. do 2018.g.⁶⁹ Prema UN-ovu popisu, Kiribati se nalaze na listi najmanje razvijenih zemalja – LDC.

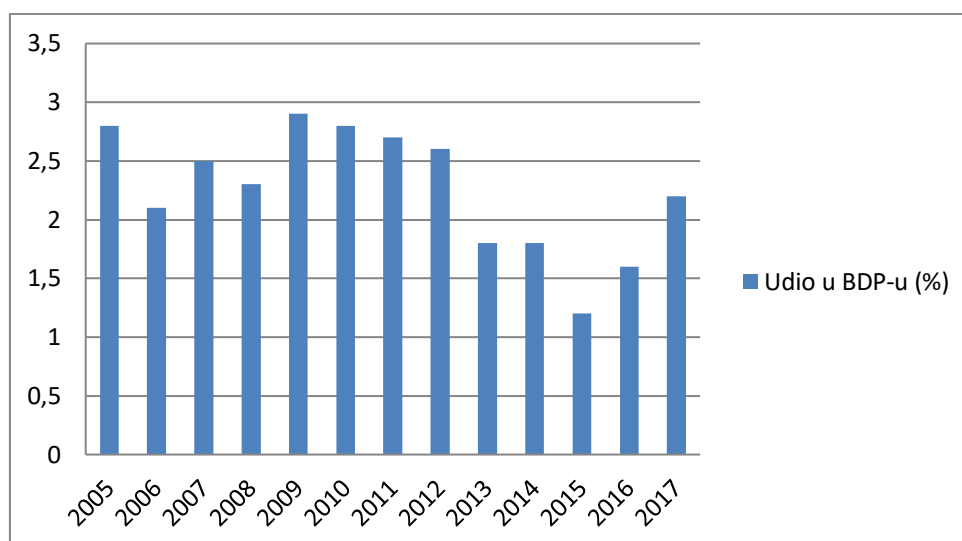
Turizam u BDP-u zemlje u postotnim vrijednostima nema veliki udio kao što je moguće vidjeti i na grafičkom prikazu u nastavku (Grafikon 6).

⁶⁷ Webb J.: *Kiribati economic survey: Oceans of opportunity*, Asia and the Pacific Policy Studies, Vol.7(1), 2020., dostupno na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/app5.297>, pristupljeno 19.9.20.

⁶⁸ Svjetska banka, <https://data.worldbank.org/country/KI>, pristupljeno 19.9.20.

⁶⁹ UNDP, http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/KIR.pdf, pristupljeno 19.9.20.

Grafikon 6: Udio turizma u BDP-u Kiribata 2005.-2017.g.

Izvor: World Data, <https://www.worlddata.info/oceania/kiribati/tourism.php>, pristupljeno 19.9.20.

Kiribati su jedna od najmanje posjećenih zemalja svijeta. Svoj turistički razvoj planiraju uz poštivanje načela održivosti, a pretpostavlja se da će značajniji turistički rezultati nastupiti kada i stopa opće razvijenosti dosegne višu razinu. S obzirom na klimatske promjene koje imaju najznačajniji utjecaj na planiranje razvoja u Kiribatima, održivi turizam se nameće kao dobro rješenje kojim bi se smanjila eksploatacija prirodne osnove, ali i kojim bi se realizirale brojne sociološke koristi poput unapređenja obrazovanja, zdravlja ljudi i zdravstvenog sustava, kreiranja poslova i zaposlenja.

4.2.4. Kuba

Kuba je otočna država koja se nalazi u središnjoj Americi između Karipskog mora i Meksičkog zaljeva. Najveći je otok u skupini Velikih Antila. Površina Kube iznosi 109884 km², te broji oko 11 milijuna stanovnika. Kuba pod svojom upravom osim otoka Kube ima i Otok mladosti (Isla de la Juventud) i oko 4200 otoka i otočića.⁷⁰

⁷⁰ Nationals online, <https://www.nationsonline.org/oneworld/cuba.htm>, pristupljeno 20.9.20.

Kubu je 1492.g. otkrio Kristofor Kolumbo od kada se nastavila razvijati kao španjolska kolonija, a domorodačko stanovništvo je potisnuto doseljavanjem Europljana i velikog broja robova iz Afrike. Robovi su u velikom broju uvezeni za rad na plantažama kave i šećera, a danas čine velik udio u broju stanovnika. Španjolska vladavina je izazvala brojne pobune u cilju ostvarivanja neovisnosti koje su uspješno gašene sve do 1898.g. kada se uz pomoć SAD-a Kubanci oslobađaju španjolske vlasti. 1902.g. Kuba postaje neovisna republika. Postojanje države je svakako obilježila autoritativna vladavina F. Castra (1959.-2008.), zatvorenost zemlje i ovisnost o SSSR-u zbog koje se 1990-ih našla u ekonomskoj krizi nestankom sovjetskih subvencija.⁷¹

Kako bi se ponovno reguliralo gospodarstvo, pokrenute su ograničene reforme; dopušteno je veće privatno poduzetništvo, pojačan državni intervencionizam i vanjsko zaduživanje uz zadržavanje socijalističkog sustava. Trenutno je u gospodarstvu udio poljoprivrede oko 4%, industrije 23%, a usluga 73%.⁷²

Između 1990. i 2007.g., turizam je u prosjeku ostvario rast od 11% godišnje što je gotovo duplo od svjetskog prosjeka. Osim bijelih pješčanih plaža, turiste privlači specifični način života, kultura te povijest destinacija. Značajniji drugi val razvoja turizma na Kubi je uslijedio kada je bivši američki predsjednik B. Obama objavio smanjenje restrikcija za putovanje svojih državljana u Kubu. Nakon popuštanja restrikcija SAD-a, turisti su u velikom broju počeli putovati na Kubu "prije nego se promjeni".⁷³ Problem u ekspanzivnom, nekontroliranom rastu turističkih dolazaka je u nepodržavajućoj infrastrukturi. Ovo ne predstavlja problem samo za Kubu već i za sve posjetitelje koji zbog prenapučenosti destinacija, visokih cijena smještaja bez prikladne kvalitete usluga ostaju zakinuti za doživljaj Kube koji su očekivali. Osim navedenog jedan od problema je i opskrba hranom. Zatvoreno gospodarstvo Kube je od uvođenja embarga⁷⁴ od strane SAD-a postalo samodostatno glede proizvodnje hrane. Iako broj turista raste, zalihe hrane ostaju iste što dovodi u pitanje zadovoljavanje osnovnih životnih potreba lokalnog stanovništva.

⁷¹ CIA, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cu.html>, pristupljeno 20.9.20.

⁷² Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34372>, pristupljeno 20.9.20.

⁷³ Responsible travel, <https://www.responsibletravel.com/holidays/cuba/travel-guide/responsible-tourism-in-cuba>, pristupljeno 20.9.20.

⁷⁴ embargo je naziv za zabranu trgovine i privrednih odnosa s određenom državom

Kako bi ostala konkurentna, Kuba mora ulagati u diversifikaciju ponude s obzirom na najzastupljeniji turistički model u regiji poznat kao "sunce-more-pijesak" i *all inclusive* pakete koji su u fokusu sektora od 1980-ih. Osim ulaganja u razvoj ostalih vrsta turizma, Vlada planira značajno povećati broj smještajnih kapaciteta i unaprijediti kvalitetu usluge postojećih. Kao ključne barijere u razvoju turizma se ističu brojne administrativne restrikcije, embargo SAD-a, državna regulacija cijena, visoki porezi te nedostatak kapitalne i financijske infrastrukture.⁷⁵

Prema podacima Svjetske banke Kuba se svrstava u zemlje viših srednjih prihoda,⁷⁶ dok joj HDI prema izvještaju za 2018.g. iznosi 0,778 što je svrstava u grupu visokorazvijenih zemalja zauzimajući 72. mjesto u konkurenciji 189 zemalja. Prema posljednjem UN-ovom izvješću Kuba se ubraja u zemlje u razvoju.⁷⁷

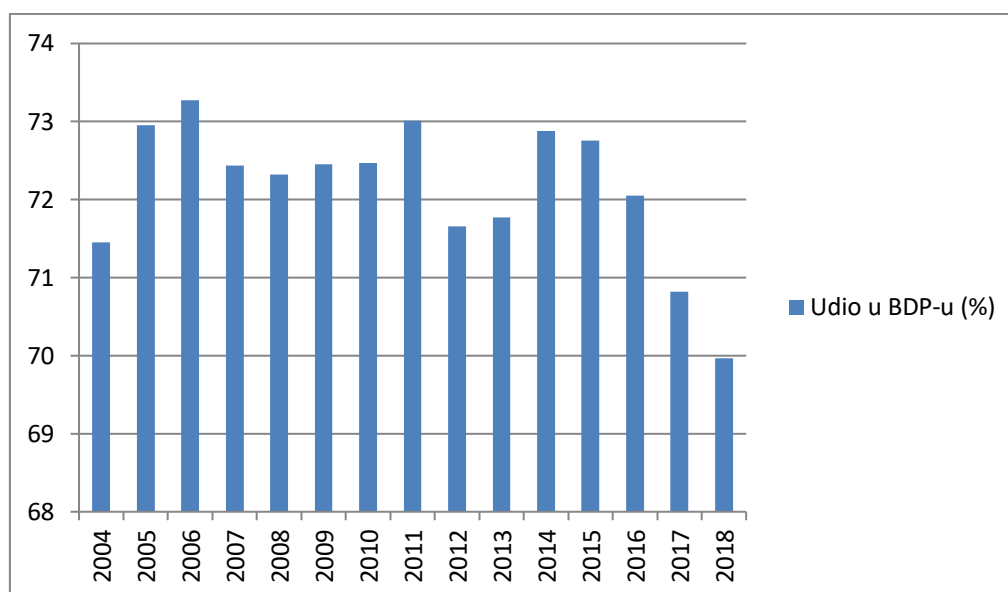
Usluge u gospodarstvu Kube imaju preko 70% udjela što cijelo gospodarstvo čini iznimno ovisnim o istom. Detaljniji podatci za razdoblje 2004. do 2018. godine su predstavljeni grafičkim prikazom u nastavku (Grafikon 7).

⁷⁵ Ruddy M. i Richardson R.B.: *Tourism Research in Cuba: Gaps in Knowledge and Challenges for Sustainable Tourism*, 2019., dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/333826905_Tourism_Research_in_Cuba_Gaps_in_Knowledge_and_Challenges_for_Sustainable_Tourism, pristupljeno 20.9.20.

⁷⁶ Svjetska banka, <https://data.worldbank.org/country/CU>, pristupljeno 20.9.20.

⁷⁷ UN, https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/WESP2020_Annex.pdf, pristupljeno 20.9.20.

Grafikon 7: Udio turizma u BDP-u Kube 2004.-2018.g.

Izvor: The global economy,

https://www.theglobaleconomy.com/Cuba/Share_of_services/, pristupljeno 20.9.20.

Kako je vidljivo i u grafičkom prikazu, usluge imaju značajnu dominaciju u gospodarstvu zemlje što s ekonomskog aspekta nije poželjno posebice na primjeru Kube čiju ekonomiju karakteriziraju i drugi ograničavajući faktori. Iako je turistički iznimno zanimljiva zbog svoje povijesne priče, pozitivnog ozračja koje vlada u destinacijama i veselih, gostoljubivih ljudi, s gospodarskog aspekta je još dug put do razvijenosti. Razvojni problemi se između ostalog reflektiraju i kroz dominaciju državnog ili inozemnog vlasništva gospodarskih subjekata pa samim time i odljeva prihoda i niskih nadnica za radnike. Turističko tržište koje se prividno čini snažnim iznimno je ovisno o inozemnim turoperatorima i kompanijama za kružna putovanja koji generiraju najveće brojke u Kubanskom turizmu.

4.3. Komparativna analiza odabranih zemalja

Za potrebe istraživanja odabrane su sljedeće otočne zemlje; Madagaskar, Sejšeli, Kiribati i Kuba. Osim zajedničkog geografskog obilježja da je riječ o otočnim zemljama, sve od navedenih zemalja raspolažu bogatim i raznolikim prirodnim resursima i sve su

kroz povijest bile kolonizirane od jakih svjetskih sila. Po stjecanju neovisnosti su morale same pronaći svoj put te planirati i usmjeravati vlastito gospodarstvo. Parametri korišteni za komparativnu analizu zemalja su veličina zemlje (površina), stupanj opće razvijenosti prema UN-u, HDI, klasifikacija prema podacima Svjetske banke, udio turizma u BDP-u zemlje te odabrani primarni sektor u daljnjem razvoju. Radi jednostavnije analize, osnovne karakteristike odabranih zemalja su predstavljene u tablici (Tablica 1) u nastavku.

Tablica 1: Tabela prikaz parametara komparativne analize

Zemlja	Površina (km²)	Stupanj razvijenosti (UN)	HDI	Klasifikacija Svjetske banke	Udio turizma u BDP-u (%)	Primarni sektor u daljnjem planu razvoja
Madagaskar	587000	LDC*	0,521 Slabo razvijena	Zemlja niskih prihoda	15,7	Usluge
Sejšeli	455	Zemlja u razvoju	0,801 Visoko razvijena	Zemlja visokih prihoda	30	Održivi turizam, produktivnost
Kiribati	811	LDC*	0,623 Umjereno razvijena	Zemlja nižih srednjih prihoda	2	Održivi turizam i ribarstvo
Kuba	109884	Zemlja u razvoju	0,778 Visoko razvijena	Zemlja viših srednjih prihoda	73	Turizam

*LDC: najmanje razvijene zemlje svijeta

Izvor: izrada autorice

Kako je vidljivo iz tablice, turizam ima najveći udio u ekonomiji Kube, a najmanji u ekonomiji Kiribata.

Usporede li se zemlje prema parametru veličine, može se reći kako su razmatrane dvije površinski veće i dvije manje, no uočava se kako veličina zemalja nema utjecaj na stupanj opće niti turističke razvijenosti.

Prema parametru opće razvijenosti dvije od promatranih zemalja spadaju u skupinu najmanje razvijenih zemalja, a to su Madagaskar i Kiribati, površinski najveća i najmanja zemlja. Obje zemlje raspolažu bogatom prirodnom resursnom osnovom međutim turistički, ali i opći gospodarski napredak i dalje izostaje. U slučaju Madagaskara je to zato jer je riječ o zemlji koja nema razvijenu osnovnu infrastrukturu te je prometno teško dostupna. Kada se govori o Kiribatiju, značajniji razvoj je izostao zbog usmjerenosti gospodarstva zemlje na samo jedan sektor, odnosno ribarstvo kojim se ostvaruju značajni prihodi ali je uslijed klimatskih promjena održivost takvog gospodarstva uvelike diskutabilna. Nadalje se kao otežavajuće okolnosti ističu značajna raspršenost otoka arhipelaga, općenito loša primarna infrastruktura te loša povezanost. Druge dvije zemlje, Sejšeli i Kuba se ubrajaju u gospodarstva u razvoju s time da imaju jako dobre ostale pokazatelje i pitanje je do kada će ostati u ovom statusu.

Prema indeksu ljudske razvijenosti, HDI-ju, jedino Madagaskar spada u skupinu zemalja niske razvijenosti. Takav status proizlazi iz lošeg zdravstvenog i obrazovnog sustava te velikog udjela siromaštva. Kiribati spadaju u umjereno razvijene zemlje, a Sejšeli i Kuba u visoko razvijene zemlje. Sejšeli i Kuba ovakav status mogu zahvaliti turističkom razvoju u svojoj zemlji s obzirom da se kroz razvoj istog potaknulo zaposlenje, obrazovanje i unaprijeđenje ukupne infrastrukture te su ostvareni značajniji prihodi po stanovniku. Kuba ujedno ima i dobro organiziran zdravstveni sustav koji svakako ima značajan udjel u ukupnoj ocjeni zemlje.

Svjetska banka klasificira zemlje prema prihodima. Madagaskar i u ovom parametru bilježi najslabije rezultate te se smatra zemljom niskih prihoda. Razlog leži u tome što ne postoji niti jedna dominantna gospodarska grana niti više umjereno razvijenih te se zemlja bez obzira na bogatstvo resursa i dalje bori sa značajnim udjelom siromaštva. Sejšeli se smatraju zemljom visokih prihoda. Najznačajnije prihode ova zemlja ostvaruje od turizma i ribarstva (primarno tunolova). Kiribati se smatraju zemljom nižih

srednjih prihoda koji se većinom ostvaruju od poljoprivrede i ribarstva, dok se Kuba smatra zemljom viših srednjih prihoda koji su većinom rezultat poslovanja u uslužnom sektoru.

Prema udjelu turizma u BDP-u, najznačajniji udio i dominaciju nad gospodarstvom zemlje turizam ostvaruje na Kubi. U ovom segmentu se može govoriti o dominaciji sektora, eventualno i njegovom postojanju kao monokulture s obzirom na relativno mali udio svih ostalih sektora. Najmanji udio turizma u BDP-u zemlje ima Kiribati što je zanimljivo s aspekta postavljanja održivog turizma u fokus razvojnog plana što podrazumijeva gotovo cjelovitu reformu gospodarstva.

Sve od razmatranih zemalja svoj budući napredak temelje na razvoju uslužnog sektora, odnosno održivog turizma kao cjelovite koncepcije.

Ono što se može zaključiti na primjerima promatranih zemalja je da turizam može egzistirati kao svojevrsna monokultura (Kuba) te da za razvoj turizma nije dovoljno bogatstvo resursne osnove (Madagaskar).

Promotre li se izvedeni zaključci, jasno je kako razvoj turizma u svakoj zemlji valja promatrati odvojeno uvažavajući sva obilježja te zemlje. Razvojem turizma i njegovim kvalitetnim upravljanjem može se potaknuti razvoj zemlje bez izazivanja značajnih negativnih posljedica kao što je vidljivo i na primjeru Sejšela čije gospodarstvo u konačnici ne ovisi u turizmu, ali je on jedan od njegovih najznačajnijih oslonaca.

4.4. Zaključci o utjecajima

Razvoj turizma na određenom području utječe na sve dionike i na destinaciju kao takvu. Tri su osnovne skupine utjecaja koje se razmatraju tijekom ovog rada, a to su ekonomski, ekološki i sociološki. Po provedenom istraživanju, može se zaključiti kako su ekonomski utjecaji najznačajniji te potiču ostale. Isto tako je evidentno na primjeru Kiribatija kako se turizam bira kao razvojna strategija kada se nastoje umanjiti ekološke posljedice koje su nastale, ali i prevenirati nastanak budućih. Turizam je izabran kao razvojna strategija zemalja obuhvaćenih istraživanjem te je utvrđeno kako se uz pravilnu implementaciju može postići značajne rezultate i višestruke koristi za zemlju.

Na primjeru Kube je vidljivo kako je razvoj turizma pozitivno potaknuo značajne sociološke sfere života kroz bolji pristup informacijama i komunikaciji, postupno otvaranje tržišta, mogućnost učenja i širenja svjetonazora kroz interakciju s posjetiteljima. Ono što je evidentno iz istraživanja je i kako nekontroliran razvoj u kratkom roku rezultira prekoračenjem kapaciteta nosivosti zbog čega se posljedično javlja antagonizam među lokalnim stanovništvom ali što ujedno rezultira i smanjenom vrijednošću doživljaja u turista. Na istom primjeru se ujedno dodatno kristalizira potreba za cjelovitim pristupom i razvojem indirektno vezanih grana poput poljoprivrede koje imaju dužnost osiguravanja i zadovoljavanja osnovnih životnih potreba lokalnog stanovništva.

4.5. Preporuke budućeg razvoja

U uvodnom dijelu rada je postavljane opća hipoteza koja glasi; "Turizam može postojati kao monokultura i može potaknuti napredak zemalja u razvoju, ali ne može funkcionirati kao samostalni pokretač gospodarstva pojedine zemlje."

Komparativnom analizom odabranih zemalja utvrđene se njihove sličnosti, razlike i utjecaji turizma na gospodarstvo. Istraživanjem je na temelju primjera moguće potvrditi hipotezu postavljenu u uvodnom dijelu. Naime o mogućnosti egzistiranja turizma kao monokulture govori primjer Kube u kojem turizam i usluge čine preko 70% udjela u BDP-u. Udio ostalih sektora je u ukupnom iznosu suviše malen da bi se uopće moglo govoriti o drugoj, pratećoj gospodarskoj aktivnosti zemlje. Na primjeru Madagaskara je dokazano kako turizam može ostvarivati ekonomske koristi ali bez prethodnog stupnja gospodarske razvijenosti ne može ostvariti značajnije pomake za gospodarstvo cijele zemlje, odnosno ne može funkcionirati kao pokretač gospodarstva.

Istraživanjem su istaknuti kako pozitivni, tako i negativni utjecaji turizma. Na primjeru Sejšela i Kiribata se može primijetiti pozitivan pomak u razmatranju odnosa utjecaja turizma i gospodarstva kroz napore i inicijative koje teže cjelovitom, održivom razvoju. Prihvatanje koncepcije održivog razvoja se smatra jednim od osnovnih preduvjeta za napredak u budućnosti. Neplanirani i stihijski razvoj turizma može samo kratkoročno ostvariti pozitivne utjecaje na gospodarsku sliku pojedine zemlje.

Zemlje u razvoju često biraju turizam kao svoju razvojnu strategiju zbog višestrukih koristi koje se turizmom mogu generirati na ekonomskom, ekološkom i socio-kulturnom planu. Zemlje u razvoju također predstavljaju predmet interesa turistima kojima je otkrivanje nepoznatih destinacija i doživljaj autentičnosti u fokusu planiranja i odabira odredišta. Kroz navedeni segment, nerazvijenost zemlje, u turističkom pogledu postaje njezina komparativna prednost.

Razvoj turizma na području koje je bilo lišeno turističkih aktivnosti najčešće izaziva negativne sociološke i ekološke utjecaje što je moguće spriječiti integralnim planiranjem razvoja, očuvanjem resursa i poštivanjem kulture i tradicije domicilnog stanovništva.

Prognoze UNWTO-a polaze od daljnjeg razvoja turizma kao početnog stanja, a posebice u nerazvijenim i zemljama u razvoju. U tom pogledu, turizam predstavlja ozbiljnu razvojnu šansu i snažan je adut u borbi protiv siromaštva. Zemlje u razvoju i nedovoljno razvijene zemlje trebaju te prognoze uzeti kao potencijalne mogućnosti i razmotriti implementaciju turizma u svoje razvojne strategije. Pozitivan čimbenik je što bi uz odgovarajući plan i dobar marketing upravo one postale jako interesantne inozemnim ulagačima uz čiju bi se pomoć svakako lakše razvila infra i suprastruktura potrebna za sam razvoj turizma. Kvalitetna valorizacija resursa osigurat će njihovu dugoročnost, a sukladno aktualnim trendovima u turizmu fokus bi svakako trebalo staviti na održivi pristup planiranju čime bi se ujedno osigurali i bolji dugoročni rezultati, kako gospodarski, tako i ekološki i socio-kulturni.

S obzirom na izražen multiplikativni efekt turizma, preporučuje se iskoristiti sve njegove mogućnosti bazirane na održivom pristupu, odnosno razvijati turizam umrežavanjem krajnjih proizvođača i lokalne zajednice s nositeljima ponude nudeći pritom lokalne proizvode i usluge te posljedično tako smanjujući uvoz i zadržavajući što veći udio prihoda od turizma u rukama lokalnog stanovništva.

5. Održivi razvoj – perspektiva rasta zemalja u razvoju

Tijekom rada je u više navrata istaknuto kako je implementacija koncepcije održivog razvoja ključna za daljnji razvoj gospodarstava zemalja te dobrobit svih dionika, od nositelja gospodarskih aktivnosti do lokalnog stanovništva. Tijekom ovog poglavlja je obrađena tematika održivog razvoja te su kroz četiri tematske cjeline obrađeni neki od njegovih najznačajnijih elemenata, a to su očuvanje resursa, etičnost u turizmu, javno informiranje i partnerstvo dionika.

Kako je već navedeno kroz rad, turizam ima višestruke učinke od kojih se ističu ekonomski, ekološki i socio-kulturni. To ga čini idealnom gospodarskom aktivnošću kroz koju je moguće postići ciljeve održivog razvoja.

Kao jedan od najvećih i najbrže rastućih socio ekonomskih sektora današnjice, turizam može stimulirati gospodarski rast, stvoriti radna mjesta i poslovne mogućnosti pomažući tako milijunima ljudi da pobjegnu iz siromaštva i poboljšaju vlastitu kvalitetu življenja. Turizam se ujedno smatra i jednim od najotpornijih sektora na krizne situacije i može djelovati kao svojevrsni katalizator za ekološku i kulturnu zaštitu i jačanje mira i pomirenja u svijetu. Turizam ima mogućnost postati nositeljem održivog razvoja diljem svijeta.⁷⁸

Smatra se kako turizam može imati značajan i dugotrajan doprinos na sljedećih pet stupova održivog razvoja, a to su; održivi ekonomski rast, socijalna uključenost, zaposlenje i smanjenje siromaštva, učinkovito upravljanje resursima, zaštita okoliša i promjena klime, kulturne vrijednosti, raznolikost i naslijeđe te međusobno razumijevanje, mir i sigurnost.

Svjetska turistička organizacija je specijalizirana agencija UN-a za turizam s jasnim zadaćama: ima središnju ulogu u poticanju i razvoju odgovornosti, održivosti i univerzalne prihvatljivosti turizma te doprinosu gospodarskom razvoju, međunarodnom razumijevanju, miru, napretku i općem uvažavanju, uključujući i ljudska prava tj. temeljnu slobodu. Time je posebno naglašena ekonomska, ali i socijalna komponenta turizma, što je od odlučujuće važnosti u cijelom procesu.

⁷⁸ UNWTO: Sustainable Tourism for Development Guidebook, Madrid, 2013., str. 11, <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419760.1>, pristupljeno 6.4.20.

Turizam, uza sve slabosti i teškoće s kojima se sučeljava, prerasta u izuzetno značajnu stratešku odrednicu u brojnim zemljama s bitnim utjecajem na smanjivanje siromaštva, gospodarski rast, diverzifikaciju okoliša i njegovo očuvanje odnosno devastaciju.

Vlade pojedinih zemalja, međunarodne udruge i agencije koje pružaju pomoć nerazvijenim zemljama – ovaj put podržane i od elite svjetskih sveučilišnih krugova - smatraju da je održivi razvoj turizma na top-listi prioriteta u strategijama koje idu za smanjenjem siromaštva u svijetu.

5.1. Očuvanje resursa

Održivi razvoj je okvir za oblikovanje politika i strategija kontinuiranog gospodarskog i socijalnog napretka, bez štete za okoliš i prirodne izvore bitne za ljudske djelatnosti u budućnosti. Oslanja se na ideju prema kojoj razvoj ne smije ugrožavati budućnost dolazećih naraštaja trošenjem neobnovljivih izvora i dugoročnim devastiranjem i zagađivanjem okoliša. Cilj održivog razvoja je trojak - teži gospodarskoj učinkovitosti (ekonomskom razvoju), društvenoj odgovornosti (socijalnom napretku) i zaštiti okoliša. Navedene tri stavke nazivamo stupovima održivog razvoja. Društvo potpuno ovisi o Zemljinim resursima ako želi preživjeti, a da bi (djelomično) povećalo kvalitetu života koristi ekonomske modele. Budući da ekonomijom upravljaju ljudi i sama ekonomija ovisna je o prirodi. Drugim riječima, stupovi su objedinjeni tako da su u međusobnoj (isprepletenoj) interakciji i ne mogu stajati samostalno bez da utječu jedan na drugog.⁷⁹

Gospodarskom aktivnošću i u svakodnevicu, osobito u novije vrijeme kada dolazi do naglog tehnološkog razvoja i znatnog rasta populacije, ljudi sve više uništavaju i onečišćuju okoliš. Do pogoršanja fizičkih komponenti okoliša dolazi u tolikoj mjeri da se okoliš ne može oporaviti svojim internim procesima; u to se ubrajaju onečišćenje, globalno zagrijavanje, iscrpljivanje prirodnih resursa, gubitak bioraznolikosti i šumskih površina, prenapučenost i slično. Isprepletano s ostalim problemima okoliša, unosom štetnih ili otrovnih sastojaka u okoliš koje priroda sama ne može razgraditi bez da pretrpi izvjesnu štetu nastaje gotovo nepovratno onečišćenje zraka, vode i tla. Ova tri

⁷⁹ Odrasz, <http://www.odraz.hr/hr/nase-teme/odrzivi-razvoj>, pristupljeno 19.7.20.

onečišćenja se najčešće spominju iako su u suvremenom svijetu prisutni i zvučno, radioaktivno, toplinsko, onečišćenje mora i osobno onečišćenje.⁸⁰

Definicija održivog razvoja danas ima mnogo, no prema danas najviše korištenoj definiciji održivog razvoja iz izvješća Gro Harlem Brundtland pod nazivom *Naša zajednička budućnost* navodi se da "čovječanstvo ima sposobnost da razvoj učini održivim kroz omogućavanje udovoljavanja sadašnjim potrebama bez da se dovodi u pitanje mogućnost budućih generacija da zadovolje svoje potrebe".⁸¹

Koncept održivosti se obično vezuje i promatra kroz model trostruke bilance koja združuje gospodarsku učinkovitost, zaštitu okoliša i društvenu odgovornost. Ova tri elementa su od jednakog značaja i dugoročno se njihov razvoj ne može promatrati odvojeno. Održivost se može poimati i kroz koncept 2R; Resursi (resources) i poštovanje (respect). Resursi podrazumijevaju mudro korištenje i upravljanje ekonomskim i prirodnim resursima, a poštovanje odnos prema ljudima i drugim živim bićima.⁸²

Paralelni prikaz i usporedbu modela je lakše razumjeti kroz Tablicu 2.

⁸⁰ Nefat A.: *Strategije održivog razvoja*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula, str.3-4.

⁸¹ Nefat A.: op.cit., str. 10.

⁸² Arowoshegbe A., Uniamikogbo E. i Atu G.: *Sustainability and triple bottom line: an overview of two interrelated concepts*, 2018., dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/322367106_SUSTAINABILITY_AND_TRIPLE_BOTTOM_LINE_AN_OVERVIEW_OF_TWO_INTERRELATED_CONCEPTS, pristupljeno 31.8.20.

Tablica 2: Paralelni prikaz integrirane sastavnice modela trostruke bilance i 2R modela s obzirom na unutarnje i vanjsko gledište

Komponente trostruke bilance	Komponente 2R	Unutarnje gledište (poduzeće)	Vanjsko gledište (društvo)
Ekonomska	Mudro korištenje ekonomskih resursa	Postizanje ekonomskog uspjeha poduzeća	Postizanje ekonomskog prosperiteta društva
Okoliš	Mudro korištenje prirodnih resursa	Ostavljanje dovoljno resursa za zadovoljavanje tekućih i budućih potreba poduzeća	Ostavljanje dovoljno resursa za zadovoljavanje sadašnjih i budućih potreba društva
	Poštovanje prema živim bićima	Tretiranje živih bića s poštovanjem u djelovanju poduzeća	Zaštita ekosustava da živa bića mogu preživjeti u okruženju
		Sprječavanje i kontrola onečišćenja unutar poduzeća	Sprječavanje i kontrola onečišćenja vanjskog okruženja
Društvena	Poštovanje prema ljudima	Poštovanje prava ljudi unutar poduzeća	Poštivanje potreba ljudi izvan poduzeća

Izvor: Blackburn, W.R.: *The Sustainability Handbook*, Washington: Environmental Law Institute, 2008. u Nefat A.: *Strategije održivog razvoja*, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2019., str. 14.

Za razliku od resursa koji se troše bilo bi ispravnije govoriti o kapitalu kao nečemu u što se ulaže te se stoga na razini poduzeća razlikuju ekonomski, prirodni i društveni kapital (resursi). Održiva proizvodnja i potrošnja su dvije perspektive u funkciji održivog razvoja koje se trebaju promatrati zajedno. Održiva potrošnja može poticati održivu proizvodnju ali i obrnuto. Dok proizvođači imaju i odgovornost za održivu potrošnju nuđenjem održivijih proizvoda, potrošači doprinose održivosti svojim izborima i odgovarajućim korištenjem proizvoda uključujući i njihovo zbrinjavanje nakon korisnog vijeka te umjerenim korištenjem temeljnih resursa.⁸³

⁸³ Nefat A.: op.cit., str. 16.

Resursna osnova je polazna točka kada se govori o razvoju turizma; ona može biti prirodna i antropološka i njezinom adekvatnom valorizacijom se mogu ostvariti značajni turistički rezultati. Kada se govori o razvoju turizma u zemljama u razvoju, u velikom broju slučajeva u fazi uzleta turizma često dođe do narušavanja resursne osnove kroz onečišćenje okoliša, prenamjenu zemljišta, prekoračenje kapaciteta nosivosti i drugih. Primjenom održivog razvoja, naglašava se briga o resursima te se potiče njihova adekvatna zaštita.

5.2. Etičnost u turizmu

Etičnost u turizmu je pojam neodvojiv od održivosti. Problem u razmatranju pojma je što ne postoji generalna obveza primjene već etično postupanje ovisi o vlastitom nahođenju pojedinca. Pod etičnost u turizmu se ubrajaju poštovanje lokalne zajednice i običaja, nulta tolerancija na nasilje, diskriminaciju po bilo kojoj osnovi i rasizam. Etičnost u turizmu se odnosi i treba primjenjivati kako među nositeljima turističke ponude destinacije, tako i među korisnicima turističkih usluga, odnosno posjetiteljima destinacije.

Kao temeljni okvir za odgovoran i održiv turizam, UNWTO je osmislio Globalni etički kodeks za turizam (Global code of ethics for tourism – GCET) koji čini set načela dizajniranih kako bi vodili ključne "igrače" u razvoju turizma. Namijenjen je vladama, turističkoj industriji i zajednicama s ciljem da maksimizira koristi sektora istovremeno minimizirajući njegove potencijalno negativne utjecaje na okoliš, kulturno naslijeđe te društva diljem svijeta. Kodeks je usvojen u Svjetskoj turističkoj organizaciji 1999.g., a dvije godine kasnije i u UN-u. Kodeks nije obavezan te se bazira na dobrovoljnoj implementaciji mehanizma. Kodeks ima 10 načela koja pokrivaju ekonomske, društvene, kulturne i okolišne komponente za putovanje i turizam;⁸⁴

1. Međusobno razumijevanje i poštovanje između ljudi i društava,
2. Turizam kao pokretač individualnog i kolektivnog ostvarenja,
3. Turizam, faktor održivog razvoja,

⁸⁴ UNWTO: <https://www.unwto.org/global-code-of-ethics-for-tourism>, pristupljeno 21.7.20.

4. Turizam, korisnik kulturnog naslijeđa čovječanstva i doprinositelj njegovu poboljšanju,
5. Turizam, korisna aktivnost za zemlje domaćine i zajednice,
6. Obveze dionika u razvoju turizma,
7. Pravo na turistička kretanja,
8. Sloboda turističkih kretanja,
9. Prava djelatnika i poduzetnika u turističkoj industriji,
10. Implementacija načela Globalnog etičkog kodeksa za turizam.

Tijekom ovog rada, naglasak je stavljen na ulogu turizma kao pokretača gospodarstva u zemljama u razvoju. Implementacijom turizma zemlje otvaraju ne samo svoja gospodarstva već izlažu svoj identitet, kulturu i običaje vanjskim utjecajima koji ponekad mogu djelovati čak i invazivno na lokalno stanovništvo. Iz navedenih razloga je jako bitno pri prezentiranju i otkrivanju novih destinacija dobro informirati i educirati sve dionike o potencijalnim specifičnostima.

Ponašati se etično u turizmu znači ne ostavljati otpad u prirodi, ne loviti/ brati ugrožene i/ ili endemske radi zabave ili zarade, ne uzurpirati prirodna staništa ljudi, biljaka i životinja na bilo koji način. Svaki pojedinac u kontekstu etičnog postupanja treba polaziti od samog sebe u čemu ključnu ulogu igra kontinuirano osvješćivanje i educiranje svih sudionika u turističkim kretanjima o aktualnim problemima i poteškoćama s kojima se svi susreću, a pritom istovremeno svi imaju i mogućnost da naprave razliku.

Kao primjer (ne)etičnosti u turizmu se često uzima primjer Balijske otoka i provincije u Indoneziji. Bali se rasprostranjuje na oko 5780 km² i broji nešto manje od 4 milijuna stanovnika.⁸⁵ Bali odlikuje bogata flora i fauna, a neki nasadi tikovine i stabla *banyan* se u lokalnom stanovništvu smatraju svetima. Kultura i život stanovnika Balijske su orijentirani oko religije koju čini spoj hinduizma, budizma, Malajskog kulta predaka te animalističkih i magičnih vjerovanja i praksi s brojnim mjestima obožavanja i snažnim vjerovanjem u reinkarnaciju. Osnovna poljoprivredna kultura je riža, a velika količina hrane se uvozi s obzirom na rastuće potrebe koje prate porast broja stanovnika. Izvozi

⁸⁵ The Bali today; <https://www.thebali.com/bali/demographics/>, pristupljeno 1.9.20.

se uglavnom govedina, svinjetina, kava i palmino ulje. Najznačajniji udio u gospodarstvu čini turizam i prodaja rukotvorina.⁸⁶

Turizam je značajno doprinio razvoju Balijske provincije i do sada se najčešće promatrao kroz ekonomske pokazatelje, u daljnjem razvoju je u fokus potrebno staviti etičnost i održivost kako bi se očuvala kvaliteta života, kultura i jedinstvenost Balijske provincije i njegovih stanovnika.

Neki od etičkih problema s kojima se tamo susreće su nesrazmjer u razvoju sjevera i juga, odnosno istoka i zapada Balijske provincije, marginalizacija radnika s Balijske provincije na globalnom tržištu, većina vodećih pozicija na poslovima pripada strancima, porast servilnosti lokalnog stanovništva, veliki jaz između siromašnih i bogatih, kršenje zakona i devastacija okoliša kroz nekontroliranu konverziju zemljišta te promjena razmišljanja i načina života autohtonog stanovništva.⁸⁷

Iako je turizam Balijsku provinciju donio napredak i rast, neki sociološki aspekti su stavljani u drugi plan što bi dugoročno promatrano moglo imati više negativnih nego pozitivnih utjecaja. To je ujedno i razlog zašto se Balijska provincija okreće održivom razvoju, a izazov je što neke od posljedica nisu vidljive odmah već se iskristaliziraju naknadno.

Problem etičnosti se često javlja prilikom razvoja turizma u nerazvijenim zemljama s obzirom da nositelji turističke ponude vođeni ekonomskim koristima često zanemare neka osnovna etička načela poslovanja.

5.3. Javno informiranje

Rijetka su tijela javne uprave koja koriste više od zakonom propisanog minimuma prilikom informiranja i uključivanja javnosti u okolišno odlučivanje. Metode informiranja uglavnom se svode na pasivno pružanje informacija objavama u tiskanim medijima i internetskim stranicama nadležnog tijela. Sudjelovanje javnosti u, primjerice, postupcima procjene utjecaja na okoliš ili u javnim raspravama o prostornim planovima

⁸⁶ Britannica: <https://www.britannica.com/place/Bali-island-and-province-Indonesia>, pristupljeno 13.8.20.

⁸⁷ I. B. P. Suamba i K. Sutama: Materiality and spirituality in Bali tourism: An ethical reflection on the Tri-Hita-Karana u *International Journal of Applied Sciences in Tourism and Events*, Vol 1, No.1, 2017., str.82-93

rijetko je smisleno i učinkovito upravo zbog toga što mu je primarna svrha zadovoljiti propise, a ne i zaista omogućiti javnosti da utječe na proces donošenja tih dokumenata.

Propisno odrađenim javnim raspravama, nakon kojih se u potpunosti ignoriraju svi inputi javnosti, svejedno se stječe legalnost neke odluke. Brojni prosvjedi koji nastaju upravo zbog opisanog pristupa uključivanju javnosti pokazali su da odluke donošene na taj način nemaju potrebni legitimitet. Vrlo često se zbog takvog pristupa javlja nezadovoljstvo i reakcija koje dovode do skupih odgoda u realizaciji projekata ili čak do odustajanja od njih.⁸⁸

Aarhuška konvencija utvrđuje prava u vezi s okolišem kao osnovu za uključivanje građana i njihovih udruženja u politike okoliša, što je preduvjet razvoja okolišne demokracije. Ona se temelji na načelu 10 iz Deklaracije iz Rija i putokaz je kako se održivi razvoj može postići jedino uključivanjem svih dionika u društvu. Aarhuška konvencija uspostavlja vezu između odgovornosti tijela vlasti i zaštite okoliša jer je usmjerena na demokratsku suradnju javnosti s tijelima javne vlasti. Aarhuška konvencija se odnosi na:⁸⁹

- Pristup informacijama o okolišu - pravo svakoga na informaciju o okolišu koja imaju tijela vlasti. To se odnosi i na informacije o izvješćima o stanju okoliša, o mjerama i politikama koje se poduzimaju vezane za okoliš u svrhu poboljšanja sigurnosti i zdravlja građana. Tijela vlasti moraju biti aktivna u prikupljanju informacija o okolišu, razvoju informacijskih sustava i u razdiobi informacija o okolišu, kao i u odgoju i obrazovanju o okolišu;
- Sudjelovanje javnosti u odlučivanju u pitanjima okoliša - tijela vlasti trebaju stvoriti uvjete kako bi se omogućilo zainteresiranoj javnosti i nevladinim organizacijama da komentiraju prijedloge mjera, propisa, politika, planova, programa i projekata, a utječu na okoliš. Komentari se moraju uzeti u obzir te se informacija o razlozima za konačnu odluku treba obaviti. Popisano je 18 djelatnosti u kojima javnost treba sudjelovati (energetika, proizvodnja i prerada

⁸⁸ Ministarstvo zaštite okoliša i energetike:

https://mzoe.gov.hr/UserDocsImages/NASLOVNE%20FOTOGRAFIJE%20I%20KORI%C5%A0TENI%20LOGOTIPOVI/doc/poboljsanje_prakse_informiranja_i_ukljucivanja_javnosti.pdf, pristupljeno 10.8.20.

⁸⁹ Ministarstvo zaštite okoliša i energetike:

<https://mzoe.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/aarhuska-konvencija/1139>, pristupljeno 14.8.20.

metala, industrija minerala, kemijska industrija, gospodarenje otpadom i otpadnim vodama, industrijska postrojenja, izgradnja pruga cesta i luka, brane, transport plina, nafte ili kemikalija, postrojenja za intenzivni uzgoj peradi ili svinja, klaonice i dr.);

- Pristup pravosuđu u pitanjima okoliša – pravo na pravosudni postupak i osporavanja odluke javne vlasti radi dokazivanja povrede prava vezanih za propise iz okoliša i drugih propisa.

Ponekad put ka boljitku ili općenito nekoj promjeni polazi od kvalitetne i pravovremene informacije. Okoliš je javno dobro čija se kvaliteta i očuvanost tiče svakog pojedinca te samim time osim tijela vlasti, u navedenim pitanjima bi svakako trebalo konzultirati i javnost.

Važnost informiranja javnosti posebno dolazi do izražaja kada je riječ o implementiranju nekih novih aktivnosti, ili sukladno ovom radu, turizma u zemlje u razvoju. Kako je riječ o zemljama u razvoju u kojima je turizam postojao samo u obrisima ili nikako, brojni utjecaji koje će njegov razvoj imati moraju biti kvalitetno komunicirani s javnošću kako bi se ljudi pripremili na promjene s kojima će se susretati, ali i kako bi sudjelovali u odlučivanju glede korištenja resursa. Takav pristup omogućava bolje razumijevanje i suradnju na svim razinama te utječe na eventualno smanjenje negativnih utjecaja turizma.

5.4. Partnerstvo dionika

Razvoj turizma u zemljama u razvoju pruža i realne mogućnosti donatorima i zainteresiranim za ulaganje u turističku industriju. To se, prije svega, odnosi na osiguranje dobre suradnje i komunikacije između zainteresiranih krugova koji se brinu o zaštiti okoliša, kulturi, infrastrukturi i prometnim okolnostima. To, nadalje, pruža priliku stvaranja snažnog partnerstva u postavljanju novih turističkih projekata, zasnovanih na održivom razvoju. I, konačno, to daje međunarodnoj zajednici mogućnost uspostavljanja analitičkih mjera vrednovanja uspješnosti ili neuspješnosti pojedinih razvojnih projekata, što je također doprinos očuvanju prirode i resursa za razvoj turizma.

Prema UN-ovoj definiciji, partnerstvo se definira kao dobrovoljna suradnja među različitim dionicima u kojoj svi pristaju na zajednički rad u cilju postizanja zajedničke svrhe i poduzimanja određenih zadataka prema zajedničkom dogovoru, dijeljenja rizika i odgovornosti, resursa i koristi.⁹⁰

Agenda 2030 za održivi razvoj je akcijski plan za ljude, planet i prosperitet. Sve zemlje i ostali dionici partnerstva će implementirati ovaj plan s ciljem oslobođenja ljudi od siromaštva te u želji da zaliječé i osiguraju planet.

Kada se govori o partnerstvu dionika, potrebno je poticati suradnju na razini destinacije i omogućiti umrežavanje lokalnih, malih proizvođača s nositeljima turističke ponude. Takvim pristupom se osigurava zadržavanje proizvodnje unutar destinacije, ali i ponudu lokalnih autohtonih proizvoda krajnjim korisnicima čija je važnost u stalnom porastu.

Zemlje u razvoju na svojem razvojnem putu moraju otvoriti svoje gospodarstvo i zemlju vanjskim utjecajima. Kvalitetan plan razvoja je potrebno poduprijeti zakonima i jasnim administrativnim procesima kako bi se privukle investicije. Ravnopravno uređenim sporazumima osigurava se dobra suradnja i umanjuju potencijalne negativne implikacije.

⁹⁰ UN: <https://sustainabledevelopment.un.org/partnerships/about>, pristupljeno 21.7.20.

Zaključak

Turizam trenutno predstavlja najatraktivniji model razvoja koji karakterizira interdisciplinarnost, a često je percipiran kao najjednostavniji modalitet za provedbu te onaj koji najbrže daje rezultate. U uvodnom dijelu rada je postavljena hipoteza koja glasi; "Turizam može postojati kao monokultura i može potaknuti napredak zemalja u razvoju, ali ne može funkcionirati kao samostalni pokretač gospodarstva pojedine zemlje".

Ekonomisti od samih početaka uvažavanja i priznavanja turizma kao pojave i značajnog čimbenika gospodarstva naglašavaju kako je za razvoj turizma potrebno već donekle razvijeno gospodarstvo koje bi ga podržalo, a posebice se protive razvoju turizma ili bilo koje druge industrije kao monokulture unutar gospodarstva jedne zemlje.

Tijekom rada su predstavljene karakteristike zemalja u razvoju, karakteristike međunarodnog turizma, utjecaji koje turizam ima na zemlje u razvoju, provedena je komparativna analiza odabranih otočnih zemalja u razvoju te je zaključno obrađen održivi razvoj kao svojevrsni rezultat razmatranja interakcije ova dva pojma.

S obzirom na to da ne postoji točno određena granica koja dijeli zemlje u razvoju od razvijenih zemalja, UN je osmislio nekoliko različitih kriterija uz pomoć kojih je olakšano klasificiranje zemalja po principu usporedbe ekonomskih parametara ili prema indeksu ljudskog razvoja koji karakterizira cjelovitiji pristup pojmu razvoja.

Turizam ima sposobnost poticanja razvoja gospodarstva. Ne samo da donosi inozemne prihode i privlači investicije, on stvara platformu za poboljšanje općih uvjeta života lokalne zajednice kroz unaprjeđenje uvjeta života u cijeloj zemlji, kroz zaposlenje, obrazovanje i izgradnju osnovne infrastrukture. Problem koji se javlja prilikom implementacije turizma u nedovoljno razvijenim zemljama je da ekonomski efekti turizma postanu opravdanje za postupke kojima se narušava ekološka i/ ili socio-kulturna situacija u zemlji.

Među zemljama u razvoju većina ih se može geografski smjestiti na području Afrike te južne i jugozapadne Azije, područjima velikih političkih i sigurnosnih previranja kroz povijest.

Može se zaključiti kako se u zemlje u razvoju najčešće ubrajaju zemlje s nedovoljno razvijenom infrastrukturom, nedovoljno razvijenom privredom, lošom unutarnjom organizacijom, nestabilnom politikom i vizijom.

Istraživanjem je ukazano na utjecaje turizma na gospodarstvo te povezanost zemalja u razvoju i međunarodnog turizma. Istraživanje je provedeno na uzorku četiri otočne zemlje koje su se uspoređivale prema nekoliko parametara, a to su veličina zemlje (površina), stupanj opće razvijenosti prema UN-u, HDI, klasifikacija prema podacima Svjetske banke, udio turizma u BDP-u zemlje te odabrani primarni sektor u daljnjem razvoju. Prema provedenom istraživanju može se zaključiti kako turizam može potaknuti razvoj gospodarstva ali ga dugoročno ne može samostalno nositi već je potreban komplementarni razvoj na svim razinama i cjelovit i održiv pristup planiranju razvoja. Naime, o mogućnosti egzistiranja turizma kao monokulture govori primjer Kube u kojem turizam i usluge čine preko 70% udjela u BDP-u. Udio ostalih sektora je u ukupnom iznosu suviše malen da bi se uopće moglo govoriti o drugoj, pratećoj gospodarskoj aktivnosti zemlje. Na primjeru Madagaskara je dokazano kako turizam može ostvarivati ekonomske koristi, ali bez prethodnog stupnja gospodarske razvijenosti ne može ostvariti značajnije pomake za gospodarstvo cijele zemlje, odnosno ne može funkcionirati kao pokretač gospodarstva. Provedenim istraživanjem je potvrđena hipoteza postavljena u uvodnom dijelu te cilj samoga rada.

Zemlje u razvoju bez obzira na svoj veliki potencijal ne uživaju velik prostor u literaturi koja se većinom bavi turistički i gospodarski već ostvarenim zemljama, ali se puno informacija može pronaći primjerice kroz članke i studije slučaja. Tema svakako daje puno prostora za istraživanje u različitim smjerovima te postoji veliki potencijal za daljnja istraživanja i objavu znanstvenih radova na danu temu.

POPIS LITERATURE

Tiskani izvori

- Bartoluci M.: Upravljanje razvojem turizma i poduzetništva, Zagreb, Školska knjiga, 2013.
- Čavlek, N. i sur.: *Turizam: ekonomske osnove i organizacijski sustav*, Zagreb, Školska knjiga, 2011.
- Gržinić J.: *Međunarodni turizam*, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli Fakultet ekonomije i turizma "dr. Mijo Mirković", 2014.
- Gržinić J. i Bevanda V.: *Suvremeni trendovi u turizmu*, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli – Fakultet ekonomije i turizma "Dr. Mijo Mirković", 2014.
- Kurečić P.: *Problematika definiranja malih država*, Hrvatski geografski glasnik 74/2, str. 89.-112., 2012.
- Mahajan V. i Banga K.: *Rješenje za 86 posto*, Zagreb, Mate d.o.o., 2007.
- Nefat A.: *Strategije održivog razvoja*, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2019.
- Pirjevac B. i Kesar O.I.: *Počela turizma*, Zagreb, mikrorad d.o.o., 2002.
- Vidak N. i Sindik J.: "Pravci razvoja suvremenog turizma – pretpostavke za održivi turizam u Hrvatskoj", *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, sv.9, str. 295-302, 2015.
- Vukonić B.: *Turizam; budućnost mnogih iluzija*, Zagreb, Visoka poslovna škola Utilus, Plejada d.o.o., 2010.
- Vukonić B. i Keča K.: *Turizam i razvoj; pojam, načela, postupci*, Zagreb, mikrorad d.o.o. i Ekonomski fakultet Zagreb, 2001.

Internetski izvori:

- AIACC Izvješće o utjecajima klimatskih promjena na Sejše, dostupno na: http://www.start.org/Projects/AIACC_Project/Final%20Reports/Final%20Reports/FinalRept_AIACC_SIS90.pdf, pristupljeno 18.9.20.
- Allen P.M.: *Madagascar: Conflicts of Authority in the Great Island*, New York, Routledge, 2018., dostupno na: <https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=96uIDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT1>

0&dq=madagascar+independence&ots=jMCMg9yDEN&sig=oWUoA47cshPalhSCW2GVuhnrSxM&redir_esc=y#v=onepage&q=madagascar%20independence&f=false, pristupljeno 30.8.20.

- Arowoshegbe A., Uniamikogbo E. i Atu G.: *Sustainability and triple bottom line: an overview of two interrelated concepts*, 2018., dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/322367106_SUSTAINABILITY_AND_TRIPLE_BOTTOM_LINE_AN_OVERVIEW_OF_TWO_INTERRELATED_CONCEPTS, pristupljeno 31.8.20.
- Britannica; Demografski trendovi Madagaskar; dostupno na <https://www.britannica.com/place/Madagascar/Demographic-trends>, pristupljeno 21.7.20.
- Britannica: Bali; dostupno na <https://www.britannica.com/place/Bali-island-and-province-Indonesia>, pristupljeno 13.8.20.
- Central intelligence agency: Madagaskar; dostupno na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ma.html>, pristupljeno 21.7.20.
- Central intelligence agency: Sejšeli, dostupno na: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/se.html>, pristupljeno 18.9.20.
- Central intelligence agency: Kuba, dostupno na: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cu.html>, pristupljeno 20.9.20.
- Cobbinah P.B., Black R., Thwaites R: *Tourism Planning in Developing Countries: Review of Concepts and Sustainability Issues*, 2013., dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/259716768_Tourism_Planning_in_Developing_Countries_Review_of_Concepts_and_Sustainability_Issues, pristupljeno 29.8.20.
- Cruz J: *Many developing countries choose tourism as a developing option: reasons, challenges and opportunities*; 2015., dostupno na https://www.academia.edu/14486497/Many_developing_countries_choose_to_tourism_as_a_developing_option_Discuss_the_reasons_challenges_and_opportunities_such_a_choice_represents_using_cases_studies_to_illustrate_your_arguments, pristupljeno 18.6.20.

- Danju I., Maasoglu Y. i Massoglu N.: *“The East Asian Model of Economic Development and Developing Countries”*, *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 109; 1168 – 1173, 2014., dostupno na: <https://www.researchgate.net/publication/273851728> The East Asian Model of Economic Development and Developing Countries, pristupljeno 28.8.20.
- Dasgupta P. i sur.: *“Economic Growth, Human Development and Welfare”* u *Rethinking Society for the 21st Century. Report of the International Panel on Social Progress*, Cambridge University Press, 2018., dostupno na: <https://www.researchgate.net/publication/329566993> Economic Growth Human Development and Welfare, pristupljeno 29.8.20.
- Geo41.com; *Tourism as a national development strategy*; dostupno na <https://www.geo41.com/tourism-as-a-development-strategy>, pristupljeno 29.2.20.
- Global Sherpa: dostupno na <http://globalsherpa.org/development-developing-countries-developed/>, pristupljeno 14.6.20.
- Gržinić J.: *Uvod u turizam; povijest, razvoj, perspektive*, mrežno izdanje, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2019., dostupno na <https://repositorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A3111/datastream/FILE0/view>, pristupljeno 16.9.20.
- Harrison D. i Pratt S.: *“Tourism in Pacific Island Countries”* u *Contemporary Tourism Reviews*, urednik: Cooper C., Goodfellow Publishers, 2013., dostupno na: <https://www.researchgate.net/publication/255730533> Tourism in Pacific Island Countries, pristupljeno 30.8.20.
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020., dostupno na <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67120>, pristupljeno 13.6.20.
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020., dostupno na <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=37808>, pristupljeno 6. 8. 20.

- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020., dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=31586>, pristupljeno 19.9.20.
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020., dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34372>, pristupljeno 20.9.20.
- Manzoor F. i sur.: *The Contribution of Sustainable Tourism to Economic Growth and Employment in Pakistan*, International Journal of Environmental Research and Public Health, 2019., dostupno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6801594/>, pristupljeno 31.8.20.
- Mason P. (2003.): *Tourism Impacts, Planning and Management*, Butterworth Heinemann, Oxford, dostupno na: <https://www.economy.gov.ae/Publications/Tourism%20Impacts,%20planning%20and%20Management.pdf>, pristupljeno 30.8.20.
- Mason, P. (2017): "The Sociocultural Impacts of Tourism" u *Geography of Tourism* urednik: Mason, P., Oxford: Goodfellow Publishers, dostupno na: https://www.goodfellowpublishers.com/free_files/Chapter%208-5f0c4f81b8fd1f42649e3e24a8dff029.pdf, pristupljeno 30.8.20.
- Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja: *Aarhuška konvencija*; dostupno na <https://mzoe.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/aarhuska-konvencija/1139>, pristupljeno 14.8.20.
- Ministarstvo zaštite okoliša i energetike: *Dijalogom s civilnim društvom do boljeg okoliša*; dostupno na https://mzoe.gov.hr/UserDocImages/NASLOVNE%20FOTOGRAFIJE%20I%20KORI%C5%A0TENI%20LOGOTIPOVI/doc/poboljsanje_prakse_informiranja_i_ukljucivanja_javnosti.pdf, pristupljeno 10.8.20.
- Ministarstvo turizma Sejšela, Master plan za razvoj turizma, dostupno na: http://tourism.gov.sc/wp-content/uploads/2019/07/SEYCHELLES-TOURISM-MASTER-PLAN_PART1-SITUATIONAL-ANALYSIS.pdf, pristupljeno 18.9.20.
- Nacionalna strategija razvoja Sejšela 2019-2023, dostupno na: http://www.finance.gov.sc/uploads/files/Seychelles_National_Development_Strategy_2019_2023_new.pdf, pristupljeno 18.9.20.

- Nacionalni turistički ured Kiribati, dostupno na: <https://www.kiribatitourism.gov.ki/kiribati-pacific-ocean-location/>, pristupljeno 19.9.20.
- Nationals online: Kuba, dostupno na: <https://www.nationsonline.org/oneworld/cuba.htm>, pristupljeno 20.9.20.
- Odraz: održivi razvoj; dostupno na <http://www.odraz.hr/hr/nase-teme/odrzivi-razvoj>, pristupljeno 19.7.20.
- OECD: Odgovor politika na *coronavirus*, dostupno na: <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/developing-countries-and-development-co-operation-what-is-at-stake-50e97915/>, pristupljeno 28.8.20.
- Paramati S.R., Alam S. i Chen C.: *The Effects of Tourism on Economic Growth and CO2 Emissions: A Comparison between Developed and Developing Economies*, SAGE Journal of Travel Research, 2016., dostupno na: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0047287516667848>, pristupljeno 30.8.20.
- Proleksis enciklopedija, Treći svijet, dostupno na: <https://proleksis.lzmk.hr/49169/>, pristupljeno 16.9.20.
- Palmentieri S.: *sustainable tourism: a valid remedy against climate change impact in every context. The Svalbard and Kiribati archipelagos*, AIMS Geosciences, Vol.6 (2), 2020., dostupno na: <https://www.aimspress.com/article/10.3934/geosci.2020011/fulltext.html>, pristupljeno 19.9.20.
- R. Cherif: *Simbioza države i tržišta u zemljama u razvoju stvaraju industrijske šampione*, Poslovni dnevnik, mrežno izdanje, 2020.; dostupno na <https://www.poslovni.hr/kolumne/simbioza-drzave-i-trzista-u-zemljama-u-razvoju-stvaraju-industrijske-sampione-361966>, pristupljeno 13.6.20.
- Responsible travel, Kuba, dostupno na: <https://www.responsibletravel.com/holidays/cuba/travel-guide/responsible-tourism-in-cuba>, pristupljeno 20.9.20.
- Rutty M. i Richardson R.B.: *Tourism Research in Cuba: Gaps in Knowledge and Challenges for Sustainable Tourism*, 2019., dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/333826905_Tourism_Research_in

Cuba Gaps in Knowledge and Challenges for Sustainable Tourism,
pristupljeno 20.9.20.

- Scales I.: *Conservation and Environmental Management in Madagascar*, Routledge 2014., dostupno na https://www.researchgate.net/publication/280610615_Tourism_Conservation_and_Development_in_Madagascar_Moving_Beyond_Panaceas, pristupljeno 2.8.20.
- Službene turističke stranice Sejšela, dostupno na: <https://www.seychelles.travel/en/discover>, pristupljeno 18.9.20.
- Suamba I. B. P. i K. Utama: Materiality and spirituality in Bali tourism: An ethical reflection on the Tri-Hita-Karana u *International Journal of Applied Sciences in Tourism and Events*, Vol 1, No.1, 2017., str.82-93
- Sustainabletravelinternational: Small island developing states: dostupno na <https://sustainabletravel.org/small-islands/>, pristupljeno 4.8.20.
- Svjetska banka: Madagaskar; dostupno na <https://www.worldbank.org/en/country/madagascar/overview>, pristupljeno 10.8.20.
- Svjetska banka: Madagaskar, <https://data.worldbank.org/country/madagascar>, pristupljeno 19.9.20.
- Svjetska banka: Kiribati, dostupno na: <https://data.worldbank.org/country/KI>, pristupljeno 19.9.20.
- Svjetska banka: Kuba, dostupno na: <https://data.worldbank.org/country/CU>, pristupljeno 20.9.20.
- Svjetski ekonomski forum, Izvješće turističke konkurentnosti 2019.g., dostupno na: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2019.pdf, pristupljeno 18.9.20.
- The Bali today; demografski pokazatelji - Bali, dostupno na: <https://www.thebalitoday.com/bali/demographics/>, pristupljeno 1.9.20.
- UN Development programme: indeks HDI; dostupno na <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>, pristupljeno 14.6.20.
- UN Development programme, Madagaskar HDI, dostupno na: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/MDG.pdf, pristupljeno 19.9.20.

- UN Development programme, Sejšeli HDI, dostupno na: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/SYC.pdf, pristupljeno 18.9.20.
- UN Development programme, Kiribati HDI, dostupno na: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/KIR.pdf, pristupljeno 19.9.20.
- UN Conference on trade and development; popis najmanje razvijenih zemalja; dostupno na <https://unctad.org/en/Pages/ALDC/Least%20Developed%20Countries/UN-list-of-Least-Developed-Countries.aspx>, pristupljeno 10.6.20.
- UN World Economic Situation and Prospects 2014; dostupno na https://www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp_current/2014wesp_country_classification.pdf, pristupljeno 16.6.20.
- UN: Partnerships for the SDGs; dostupno na <https://sustainabledevelopment.un.org/partnerships/about>, pristupljeno 21.7.20.
- UN: Kriteriji i identifikacija zemalja LDC skupine, dostupno na: <https://www.un.org/development/desa/dpad/least-developed-country-category/ldc-criteria.html>, pristupljeno 28.8.20.
- UN – SDG: Kiribati, dostupno na: <https://sustainabledevelopment.un.org/memberstates/kiribati>, pristupljeno 19.9.20.
- UN, WESP izvještaj, dostupno na: https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/WESP2020_Annex.pdf, pristupljeno 20.9.20.
- UNWTO: Global code of ethics for tourism; dostupno na <https://www.unwto.org/global-code-of-ethics-for-tourism>, pristupljeno 21.7.20.
- UNWTO: International Tourism Highlights, 2019., dostupno na <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421152>, pristupljeno 3.8.20.
- UNWTO: Sustainable Tourism for Development Guidebook, Madrid, 2013., str. 16-17, dostupno na <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284415496>, pristupljeno 4.2.20.

- UNWTO: Tourism for Development; Volume I: Key Areas for Action, Madrid, 2018., dostupno na <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419760.1>, pristupljeno 6.4.20.
- UNWTO: Osnovni pojmovi u turizmu, dostupno na: <https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms>, pristupljeno 27.8.20.
- Valensisi G.: *COVID-19 and global poverty: Are LDCs being left behind*, 2020., dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/341847417_COVID-19_and_global_poverty_Are_LDCs_being_left_behind, pristupljeno 28.8.20.
- Webb J.: *Kiribati economic survey: Oceans of opportunity*, Asia and the Pacific Policy Studies, Vol.7(1), 2020., dostupno na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/app5.297>, pristupljeno 19.9.20.
- WESP izvještaj 2020, dostupno na: https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/WESP2020_Annex.pdf, pristupljeno 18.9.20.
- WTO: Tourism and poverty alleviation, Madrid, 2002., dostupno na <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284405497>, pristupljeno 29.2.20.
- WTO: Posebne i diferencijalne provizije, dostupno na: https://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/dev_special_differential_provisions_e.htm#legal_provisions, pristupljeno 28.8.20.
- WTTC: Izvješće o ekonomskim utjecajima, dostupno na <https://wtcc.org/Research/Economic-Impact>, pristupljeno 15.9.20.

POPIS SLIKA, GRAFIKONA I TABLICA

Popis slika:

- Slika 1: Rast BDP-a per capita, 2020., str. 8.

Popis grafikona:

- Grafikon 1: Postotna promjena međunarodnih turističkih dolazaka i prihoda 2008.-2018., str. 12.
- Grafikon 2: Međunarodni dolasci prema regijama, str. 13.
- Grafikon 3: Raspodjela BDP-a Madagaskara po sektorima, str. 36.
- Grafikon 4: Udio turizma u BDP-u Madagaskara 2007.-2018.g., str. 37.
- Grafikon 5: Udio turizma u BDP-u Sejšela 2004.-2017.g., str. 40.
- Grafikon 6: Udio turizma u BDP-u Kiribata 2005.-2017.g., str. 44.
- Grafikon 7: Udio turizma u BDP-u Kube 2004.-2018.g., str. 47.

Popis tablica:

- Tablica 1: Tabelarni prikaz osnovnih parametara komparativne analize, str. 49.
- Tablica 2: Paralelni prikaz integrirane sastavnice modela trostruke bilance i 2R modela s obzirom na unutarnje i vanjsko gledište, str. 57.

SAŽETAK

Turizam je jedan od najbrže rastućih sektora u svijetu i često se bira kao strategija razvoja, posebice u zemljama u razvoju. Zemljama u razvoju se smatraju zemlje koje su na niskom stupnju ekonomskoga, političkoga i socijalnoga razvoja s obzirom na postignuti stupanj napretka u suvremenome svijetu, unatoč svojem prirodnom bogatstvu i ljudskom potencijalu. Implementacijom turizma postižu se značajni napreci u pogledu zaposlenja, ravnopravnosti, brzo se dolazi do tvrdih deviza, turizam posredno djeluje na ostale sektore te se postiže rast opće kvalitete života. Kada se govori o negativnim utjecajima najčešće je riječ o ekološko – sociološkoj sferi što se očituje u narušavanju okoliša, rastu kriminala i prostitucije te komercijalizaciji autohtone kulture. Kroz održiv pristup planiranju razvoja mogu se dugoročno postići dobri rezultati koji neće ugrožavati lokalno stanovništvo te dovesti do devastacije lokaliteta. Za potrebe istraživanja je provedena komparativna analiza četiriju otočnih zemalja s različitim turističkim pokazateljima i udjelima turizma u BDP-u. Kroz provedeno istraživanje je dokazano kako za razvoj turizma nije dovoljno bogatstvo resursne osnove već je potrebno planirati njezinu valorizaciju te izgradnju prateće infrastrukture i suprastrukture kako bi se posljedično ekonomski efekti turizma pozitivno odrazili na gospodarstvo zemlje.

Ključne riječi: turizam, zemlje u razvoju, otočne zemlje, gospodarski razvoj, turizam i gospodarstvo, održivi razvoj, komparativna analiza

SUMMARY

Tourism is one of the fastest-growing sectors in the world is often chosen as a development strategy, especially in countries in development. Countries in development are countries that despite all their potential have a low level of economic, political and sociological development in comparison to the overall development level in the world. By implementing tourism, significant progress regarding employment, equality, foreign income, general life quality and positive influence on other sectors is being noted. When speaking about negative influences, they are mostly manifested in ecological and sociological spheres of life through environmental issues, growth of crime and prostitution statistics, and commercializing original domestic culture. Through sustainable development planning on a long term basis, good results can be accomplished without endangering locals or their habitat. For research purposes, a comparative analysis of four island states that differ in tourism characteristics and tourism share in country's GDP has been conducted. Through the conducted research in this paper, it is clear that having resources is not enough for tourism development. Activities should be planned in order to protect the resources while building the infrastructure necessary for tourism to develop and consequently make positive economic results that will influence the entire country's economy.

Key words: tourism, countries in development, island countries, economic development, tourism and economy, sustainable development, comparative analysis